

Nașterea lui Isus (icoană pe sticlă din Mărginimea Sibiului, prima jumătate a secolului XIX)

Ce este limba?

- Ca fenomen social, *limba* este principalul mijloc de comunicare între membrii unei colectivități umane, istoricește constituit, alcătuit din mai multe sisteme. Produs al societății umane, *limbajul* este o facultate exclusiv omenească, mod de folosire a unei limbi, mijloc general de comunicare în activitatea oamenilor.

- Din punct de vedere genealogic, limba română este limba latină vorbită neîntrerupt, în spațiul carpto-danubiano-pontic, în primele secole ale erei noastre, care se dezvoltă pe un substrat daco-tracic și care devine, după destrămarea Imperiului Roman, un *idiom romanic*. *Limba națională română* (comună unei națiuni) s-a format în anumite condiții istorice.

- *Vocabularul* sau *lexicul* unei limbi este reprezentat de totalitatea unităților lexicale (cuvintele) care există și care au existat, cândva, în limba respectivă. Există o *lexicologie sincronică* sau *descriptivă*, care studiază vocabularul unei limbi la un moment dat al existenței sale, și o *lexicologie diacronică* sau *istorică*, ce studiază evoluția vocabularului de-a lungul timpului.

ORIGINILE ȘI EVOLUȚIA LIMBII ROMÂNE

Limba română națională _____

1. Desprindeți, din următoarea definiție, trăsăturile fundamentale ale limbii române:

„Limba română este limba latină vorbită în mod neîntrerupt în partea orientală a Imperiului Roman, cuprinzând provinciile romanizate (Dacia, Panonia de Sud, Dardania, Moesia Superioară și Inferioară), din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii și până în zilele noastre.

(Al. Rosetti, *Istoria limbii române, de la origini până în secolul al XVI-lea*, București, 1971, p. 8)

2. Comentați textele de mai jos referitoare la limbă:

a) „Limba nu e (...) numai un servitor al gândirii, ci un stăpân al ei. Dacă este adevărat că omul vorbește cum cugetă, nu e mai puțin adevărat că omul cugetă după cum s-au deprins să vorbească înaintașii lui. În limba tradițională căutăm expresiile cele mai potrivite spre a ne îmbrăca gândurile, dar această limbă moștenită, cu anumite clișee și asociații constante, îndreaptă gândurile noastre pe căile pe care s-au mișcat și cugetele înaintașilor noștri, stabilind o legătură trainică între fiii acestui neam, o *forma mentalis* națională.”

(Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I, 1976, p. 38)

b) „În limbă cuvintele nu stau izolate. Dicționarul le dă ordine și explicare. Comunicarea ideilor începe cu alegerea cuvintelor. Împrejurări deosebite cer cuvinte pe potriva lor.”

(Tudor Arghezi, *Despre arta literară*)

● **Lingvistica** este știința care studiază limba, natura și legile ei de dezvoltare. (lingvistică < fr. *linguistique*; limbă < lat. *lingua*; limbaj < it. *linguaggio*, fr. *langage*).

● **Lexicologia** este disciplina lingvistică ce se ocupă cu studiul vocabularului (fr. *lexicologie*, gr. *lexis* = *cuvânt*).

● **Idiom** (fr. *idiome*, lat. gr. *idioma*) = denumire generică pentru limbă.

c) „A cultiva o limbă va să zică a o curăța de tot ce nu este al său și nici nu poate simpatiza cu dânsa, a pune tot lucrul și toată vorba la locul său, a boteza fiecare idee cu numele său, a o scăpa de tot ce poate să fie echivoc și a o face să exprime ceea ce gândește cineva, iar nu alta”.

(Ion Heliade Rădulescu, 1838)

d) „Când nu găsești cuvântul să fii sigur că gândul nu s-a limpezit încă.”

(N. Iorga, *Cugetări*)

FORMAREA LIMBII ROMÂNE

Structura etimologică a lexicului românesc

● Din punct de vedere al originii cuvintelor, lexicul limbii române este constituit din:

A. **Fondul originar** (cuvintele latine și preromane moștenite).

B. **Împrumuturi din diferite limbi.**

C. **Formații românești** (cuvinte create).

D. **Cuvinte de origine necunoscută**

● O imagine aproximativă asupra bogăției vocabularului românesc din trecut și de astăzi o oferă *Dicționarul explicativ al limbii române*, care, prin cele aproximativ 160.000 de unități lexicale pe care le cuprinde, urmărește să înregistreze: *cuvintele de circulație generală, întreaga terminologie populară, regionalismele și arhaismele atestate, creațiile interne și împrumuturile neologice, termenii de argou* (care au pătruns, prin vorbirea familiară, și în stilul beletristic), precum și *creațiile lexicale personale*.

● Limba strămoșilor noștri geto-daci formează *substratul* limbii române.

● **Substratul** este alcătuit din totalitatea elementelor lingvistice pătrunse într-o limbă nouă din limba populației autohtone; această populație și-a părăsit propria limbă și a adoptat-o pe cea nouă în urma unei cuceriri, a unei migrațiuni sau a unei colonizări.

După perioada de *bilingvism*, una dintre limbi se impune, iar cealaltă este eliminată.

● **Bilingvism** (sau *dualism lingvistic*): capacitatea unei populații de a utiliza alternativ în comunicare două sisteme lingvistice diferite.

Fondul lingvistic autohton

● Din cele mai vechi timpuri, actualul teritoriu al țării noastre a fost locuit de geto-daci, desprinși din ramura de nord a marelui neam al tracilor. Deși limba pe care o vorbeau nu s-a consemnat în texte scrise, cercetările lingvistice au identificat circa 100-150 de cuvinte considerate geto-dacice, păstrate până azi în limba română.

În studiul său monografic despre *Limba traco-dacilor* (1959), I.I. Russu a stabilit că „160 de cuvinte specific românești sunt anteromane indoeuropene, aparținând ca atare graiului populației care în timpul expansiunii romane locuia în teritoriile carpato-balcanice, adică traco-dacilor (*abur, adia, ameți, amurg, aprig, arunca, baci, balaur, boltă, barză, băiat, bordei, brad, brândușă, brânză, butuc, cârlan, căcnilă, copac, copil, droaie, fluiet, gard, groapă, pupăză, struguri, țeață, urdă, vatră, viezure* etc.). Cele mai multe dintre ele sunt chiar elemente din fondul principal lexical, cu o largă circulație și frecvență, majoritatea având numeroase derivate; ele aparțin tuturor domeniilor terminologiei (corpul uman, procese psihice, casa, unelte, animale, plante etc.); sunt substantive, adjective, adverbe și, deosebit de semnificative și numeroase, 40 de verbe din cele mai importante (*a arunca, băga, bucura, dărâma, încurca, răbda, rezema, ridica, urca, vătăma* etc.).”

● Elementele geto-dace formează fondul lingvistic autohton, așa-numitul *substrat* al limbii române. Unele cuvinte geto-dace sunt considerate de origine latină, fiind *cuvinte preromane*, împrumuturi din limba latină populară dunăreană, devenită ulterior mijloc oficial de comunicare a populației romanizate din sudul și din nordul Dunării. (Vezi Grigore Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, 1983, p. 102)

• În urma unui proces îndelungat de simbioză geto-daco-romană, începută înainte de cucerirea efectivă a Daciei de către Traian, în spațiul carpato-dunărean s-a format o întinsă populație romanizată, care va rezista în secolele următoare elementelor migratoare, aparținând goților, hunilor, avarilor și, apoi, slavilor.

„Dacă în restul Romaniei orientale, romanitatea a fost în cele din urmă sortită dispariției, în fosta Dacia traiană, romanii și dacii romanizați s-au menținut, reușind să se cristalizeze într-o nouă realitate: poporul român.”

(Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, Editura Enciclopedică, 1993)

• Cuvintele preromane (probabil geto-dace) sunt moștenite în limba română laolaltă cu celelalte cuvinte latine împrumutate din limba greacă (*biserică, creștin, carte, drac*) prin procesul de *lingvism*.

Limba latină:

baza lingvistică a limbii române _____

• Etnogeneza românească și constituirea limbii române reprezintă componentele fundamentale ale îndelungatului proces istoric de sinteză la care au participat două straturi etnolingvistice importante:

- elementul *autohton geto-dacic* (ca bază etnică);
- elementul *roman*.

Odată cu ocuparea Daciei de către romani, limba latină devine *limba oficială* a noii provincii a Imperiului, mai ales în forma sa populară, numită și *latină vulgară* (< lat. *vulgaris*, adj. „obișnuit, comun, public”), spre a se deosebi de *latina cultă*, limba scrierilor cărturărești. În raport cu celelalte limbi neolatine, româna are o fizionomie proprie, diferențiindu-se de limbile romanice occidentale prin câteva categorii de fapte lingvistice cu un caracter conservator sau, alteori, inovator.

• După criteriul originii comune, limbile de pe glob sunt grupate în *familii de limbi* (clasificare genealogică).

Dintre toate limbile, cele indo-europene formează singura familie răspândită în toate continentele, având următoarele grupuri de limbi: romanice, germanice, celtice, slave, baltice, greacă, albaneză, armeană, indiană, iraniană.

• **Etimologia.** Ramură a lingvisticii care studiază originea cuvintelor, pe baza regulilor și a tendințelor de evoluție a formei lor sonore (fonetice) și semantice.

• **Etimonul.** Cuvântul (de obicei, dintr-o limbă străină) din care provine un anumit cuvânt al unei limbi.

Exerciții de aprofundare

- Alcătuieți familia lexicală a cuvântului *copil*.
- Formulați enunțuri din care să rezulte cel puțin trei sensuri diferite ale cuvântului *vatră*.
- Găsiți două expresii sau locuțiuni în componența căroara intră cuvântul *brânză*.
- Construiți enunțuri în care următoarele elemente lexicale de origine geto-dacă să fie folosite cu sens figurat: *abur, sâmbure, țeață, zgardă*.
- Dați exemple de câte un proverb având în structura sa cuvintele *căciulă* și *groapă*.

Limba română – limbă romanică _____

• Inițial limbă a orașului Roma și a împrejurimilor sale (*Latium*), latina se impune treptat ca limbă oficială și de cultură în teritoriile cucerite de către romani. În acest fel, *expansiunea politică* a Imperiului Roman a fost dublată de *expansiunea lingvistică*.

Prin descendența din latina comună, noile limbi care aveau să se formeze sunt grupate în aceeași familie, fiind numite *neolatine* sau *romanice* (româna, franceza, italiana, spaniola, portugheza, catalana, dialectele reto-romane și provensala).

• **Romanizarea:** proces de deprindere a geto-dacilor cu instituțiile, cu civilizația și cultura romană, împletindu-le cu civilizația și cultura lor proprie. Se realizează astfel, în paralel, *continuitatea de limbă* și *continuitatea de cultură*.

„Se poate deci afirma că româna este o limbă romanică, rezultată dintr-o foarte veche, constantă și încrâncenată *language loyalty* (fidelitate lingvistică), care i-a asigurat identitatea în timp și spațiu, dar și dintr-o cultură marcată de mai multe rupturi, după fluxul și refluxul latinității în această zonă orientală a Europei, zguduită de vicisitudini și acoperită de tăcerile istoriei.” (Al. Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1999)

• Romanizarea, ca proces oficial, organizat și sistematic, cunoaște două aspecte, *romanizarea lingvistică* și *romanizarea nonlingvistică*.

a) *Romanizarea lingvistică:* fundamentală și decisivă pentru apariția limbii române; această substituție de limbi s-a produs în cadrul unui proces de lungă durată.

b) *Romanizarea nonlingvistică:* preluarea de către populația autohtonă a unor elemente de civilizație spirituală și materială romană (rituri, credințe, forme de organizare, forme de organizare administrativă, tipuri de edificii sau de așezări umane etc.).

Romanizarea s-a dovedit un proces ireversibil.

Alte puncte de vedere în problema originii românilor și a limbii române _____

• Rolul elementului latin în limba și în etnogeneza românilor a fost evidențiat, cu anumite exagerări, și de reprezentanții Școlii Ardelene.

• Problema originii, a „vechimii” și a anteriorității poporului român a reprezentat un factor decisiv în acțiunea culturală întreprinsă de Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, dar reprezentanții Școlii Ardelene au alunecat adeseori în eroare și au lansat și unele idei discutabile.

Printre acestea se numără *teza originii pur romane a poporului român*, construită de Samuil Micu pe ideea că dacii au fost exterminați în războaiele cu romanii, iar poporul român descinde exclusiv din elementul roman, și *teza latinistă*, după care limba română este moștenitoarea directă a latinei, iar elementele nelatine, „barbare”, adăugate ulterior, ar trebui să fie eliminate din configurația limbii actuale, pentru a reveni la forma ei „originară”, aplicând principiile etimologismului.

Scenă de viață cotidiană în Dacia romană (basorelief din secolul II, păstrat la Cluj)

• Multă vreme, ocupația strămoșilor noștri latini a reprezentat-o păstoritul. *Păcurarii* (ciobanii) se hrăneau cu *lapte*, cu *legume* și *carnea oilor*. Ei au păstrat în limbă cuvinte latine care denumesc noțiuni primordiale: *cerul*, *marea*, *pădurea*, *codrul*, *muntele*, *câmpul cu florile*, *valea*, *pasărea*, *peștele*, *iarba*, *fânul*.

Când se stabileau, făceau *casă* cu *pereti*, *fereastră*, *ușă*, *tindă*, *acoferiș* din *scândură*, îmbinate prin *cui*e, bătute cu *mailul*. În *casă* se aflau *masă*, *scaun*, *așternut*, *cuptor*, *oale*, *urcioare*, *butoaie*.

• După criteriul valoric (vechime, importanță, frecvență), se identifică:

- fondul lexical de bază* (esențial sau principal);
- restul sau masa vocabularului*.

Activitate independentă

• Componenta etimologică a fondului principal lexical dovedește că limba română provine din limba latină.

Folosindu-vă de un dicționar al limbii române în care se dau și etimologiile, completați lista din tabelul ce urmează cu încă cel puțin cinci cuvinte, respectând pentru aceasta criteriul stabilității și al valorii de circulație.

Cuvinte care denumesc:		
a)	corpul omenesc și părțile lui:	<i>barbă, cap, creier, gât</i>
b)	nume de ființe:	<i>om, bărbat, albină, capră</i>
c)	locuința și obiectele casnice:	<i>casă, perete, ac, cui</i>
d)	unelte:	<i>fier, furcă, fus, scară</i>
e)	acțiuni și procese:	<i>a afla, a alerga, a cere, a certa</i>
f)	familia:	<i>mamă, tată, frate, soră</i>
g)	nume de plante (fructe, flori, pomi):	<i>alun, cireș, fag, floare</i>
h)	alimente:	<i>apă, carne, făină, lapte</i>
i)	calități și defecte:	<i>ager, aspru, bătrân, deștept</i>
î)	mediul înconjurător:	<i>apă, afară, cald, curte</i>
j)	diviziunea timpului:	<i>zi, noapte, seară, an</i>
k)	culori:	<i>alb, albastru, negru, verde</i>

Scenă de vânătoare
(detaliu de pe o cană din tezaurul de la Sănnicolau Mare)

Completați-vă cunoștințele!

1. Cuvintele din seria ce urmează sunt vechi împrumuturi slave: *bejenie, răzmeriță, rob, zidar, maică, rudă, costeliv, izbândă, sabie, steag, streajă, ciudă, danie, dar, har, nădejde*.

Analizați-le și precizați:

- a) care dintre ele au dobândit o nuanță învechită sau regională populară;
- b) care sunt concurate de neologisme (dați exemple de astfel de neologisme);
- c) care au rămas în uzul curent, dobândind un semantism dezvoltat.

2. Analizați unul din textele de mai jos sub raportul originii cuvintelor; precizați, dacă este posibil, în procente, câte sunt: a) cuvinte latinești moștenite; b) cuvinte cu etimon necunoscut; c) împrumuturi; d) formații românești.

a) „Și cât de viu s-aprinde el
În orșicare sară,
Spre umbra negrului castel
Când ea o să apară.

Și pas cu pas pe urma ei
Alunecă-n odaie,
Țesând cu recile-i scânteii
O mreață de văpaie.”

(M. Eminescu, *Luceafărul*)

b) „Când soarele se pleacă spre apus, când murgul-serei începe a se destinde treptat peste pustii, farmecul tainic al singurății crește și mai mult în sufletul călătorului.”

(Al. Odobescu, *Pseudo-kynegetikos*)

(După Iulian Ghiță, *Sinteze și exerciții lingvistice și stilistice*, E.D.P., 1995, p. 10).

Elementul migrator.

Contactul dintre limbi _____

• Compus din valuri succesive de populații și de limbi diferite (turcice, germanice, slave), *elementul migrator* prezintă numai atingeri cu fenomenul genezei etnolingvistice românești, fără a se constitui într-o componentă a acesteia.

Contactul dintre limbi are ca urmare *interferența, influența reciprocă a limbilor*, în anumite condiții și cu anumite grade de intensitate, fiind rezultatul unor fenomene extralingvistice: amestec de populație, conviețuire (de durată sau vremelnică) pe același teritoriu, relații culturale etc.

„Supusă încercărilor timpului și contingentelor — scrie Bazil Munteanu în studiul *La poésie de Lucian Blaga*—, limba română și-a atenuat sensibil calitățile pozitive moștenite din latină. Vorbită aproape de două mii de ani de masele țărănești, latina a fost întoarsă spre mediul rural și a suportat o prefacere rustică. Ea a pierdut mult din vigoarea inițială și și-a văzut unghiurile distincte rotunjindu-se câte puțin. Prin jocurile semantice, pe care schimbarea de mediu le-a adus obligatoriu, a văzut ordinea ei mlădiindu-se și a fost nevoită să suporte o considerabilă infuzie de sevă concretă.

Limba slavă i-a adus un considerabil aport concret îndeosebi de natură realistă și afectivă. Ceea ce a rămas în limba română din raționalitatea latinei este învăluit într-o aură de vag și de mister. De atunci, fără îndoială, limba română a contractat acel ceva deosebit de agreabil și nespus de aspru totodată, întregul ei farmec specific și indefinibil ce uimește astăzi pe specialist și formează o dificultate reală pentru traducători; după cum vocabulele slave, topite în masa limbii, amintesc din nou, confuz, de îndepărtatele lor origini... Slava formează clar-obscurul limbii române”. (Traducere de I. Bălu)

1. Construiți enunțuri în care următoarele cuvinte de origine slavă să fie folosite cu sens propriu și cu sens figurat: *obraz, trup, far*.

2. Formați locuțiuni cu următoarele cuvinte de origine greacă, turcă și maghiară: a) *ifos, stambă, folos*; b) *capac, chior, iama*; c) *chiș, fedeleș, gând*.

3. Determinați sursa împrumuturilor de mai jos. Folosiți, în acest scop, *Dictionarul explicativ al limbii române: belșug, capabil, chiș, cioban, divan, cert, fes, gând, interes, a lipsi, neam, persoană, salcâm, serios, a socoti, staff, sponsor*.

4. Elaborați un eseu în care să argumentați înrudirea limbilor romanice. Aveți în vedere: a) structura gramaticală preponderent latină; b) existența unui fond lexical principal latin, comun tuturor limbilor romanice; c) statutul general romanic al celor peste 500 de cuvinte fundamentale pentru limbile de origine latină.

Latinitatea limbii române

• Apariția limbii române ca limbă cu o fizionomie proprie este consecința directă și concretă a unei evoluții de lungă durată. În studiul *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Adolf Armbruster prezintă cele mai interesante atestări ale conștiinței latinității. Limba română (o arie laterală a romanității) s-a dovedit a fi conservatoare, păstrând forme și cuvinte vechi latine, care, în alte limbi romanice mai evolute, s-au pierdut. Sextil Pușcariu a indicat, de asemenea, un mare număr de cuvinte latine păstrate numai la noi. Istoria limbii române consemnează elementul persistent în structura gramaticală, care în esența ei a rămas latină, cu toate influențele masive de vocabular, mai ales din partea limbilor învecinate.

Activitate independentă

1. Precizați cum s-a format limba română.
2. Numiți teritoriul pe care s-a desfășurat procesul de constituire a limbii române.
3. Care sunt limbile romanice și unde se vorbesc acestea?
4. Argumentați originea latină a limbii române, pornind de la schimbările ce se produc în compartimentele de bază ale limbii:
 - a) sistemul fonetic (lat. *bene* > bine; lat. *solem* > soare; lat. *plumbum* > plumb etc.);
 - b) sistemul gramatical (lat. *Nos et vos amici sumus* — Noi și voi suntem prieteni; lat. *Aedificare in aere* — A construi în aer etc.);
 - c) vocabularul/lexicul („*Peste a nopții feerie / Se ridică mândra lună*”, M. Eminescu — „*Supra noctem fascinatem / Tollit se superba luna*”).

Exerciții de aprofundare

1. Care sunt particularitățile cuvintelor care fac parte din fondul principal lexical? Ce cuprinde restul vocabularului?
Alegeți cuvintele din următorul text și încadrați-le în cele două categorii numite mai sus:
„Toți paznicii din toată împărăția și cei mai aleși pe care îi pusese împăratul ca să pândească n-au putut să-i prinză pe hoți.” (P. Ispirescu)
2. Cum explicați îmbătrânirea și eliminarea unor cuvinte din vocabularul curent al unei epoci?
3. Care sunt împrejurările care favorizează crearea de neologisme?

Activitate independentă

1. Alcătuiți o scurtă compunere numai din cuvinte de origine latină (moștenite sau derivate de la acestea). Teme propuse: *Un peisaj de toamnă*; *Legături de rudenie*, *Ocupații țărănești tradiționale* ș. a. Folosiți, în acest sens, *Dicționarul explicativ al limbii române literare* (DEX).

2. Analizați sensurile actuale ale cuvintelor românești comparate cu cele ale cuvintelor latine din care provin: *charta* „hârtie, scriere, scrisoare” > carte; *cornus* „corn” > corn; *dolus*: „durere” > dor; *fontana*: „izvor, origine” > fântână; *gula*: „gât, gâtlej” > gură; *lingua* „limbă” (organ al vorbirii) > limbă; *salutare*: „a saluta, a-și lua rămas bun” > a săruta.

3. Ce se înțelege prin fondul originar de cuvinte? Numiți cele mai importante caracteristici ale acestor cuvinte.

4. Analizați succesiv cuvintele din contextele de mai jos și rânduiți-le pe coloane: cuvinte din fondul originar / formații românești / cuvinte împrumutate / calcuri lingvistice:

a) „Purta toiag nalt pe care-l ținea în sus. (...) Avea plete crețe unse cu unt.” (M. Sadoveanu)

b) „Se plimba prin casă agitat, invocând anapoda devotamentul, cinstea, spiritul lui de sacrificiu”. (Camil Petrescu).

5. Scrieți traducerea expresiei latine *ad calendas graecas* și explicați-i sensul; găsiți apoi minimum două echivalente frazeologice românești.

6. Grupați expresiile din seria A cu echivalentul lor, în limba română, din seria B:

A.: *ibidem, alibi, festina lente, sine qua non, de facto, de iure, de visu, do ut des, honeste vivere, hic et nunc, in extremis, ipso facto, manu militari;*

B.: *de fapt, prin forța armată, îți dau ca să-mi dai, în altă parte, din auzite, grăbește-te încet, să trăiești cinstit, în același loc, de drept, aici și acum, în ultimă instanță, prin însuși acest fapt, fără de care nu se poate.*

• *Calc* (lingvistic); *calchiere*. Modalitate de înnoire a vocabularului prin traducerea sau imitarea structurii unui cuvânt sau a unei expresii străine, folosind ca material cuvinte deja existente în limbă.

Detaliu ornamental de pe un platou descoperit la Concesti

APARIȚIA SCRISULUI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Impunerea limbii române

• Procesul de formare a limbii române literare a început înainte de scrierea în limba română. Folosită ca limbă de cultură în biserică și în cancelariile domnești, limba slavonă a fost puțin cunoscută de către români, în afara unui cerc restrâns de cărturari. În viața de toate zilele, oamenii de rând aveau o limbă a lor, din moși-strămoși, care îi deosebea de alte neamuri și le dădea numele. În primele creații populare, chiar dacă acestea nu erau scrise, se folosea aspectul cel mai îngrijit și cel mai corect al limbii comune.

În astfel de condiții, se presupune că limba română a fost folosită în scris, pentru uzul curent, cu mult înaintea datei de la care ni se păstrează mărturia.

• **Scrisoarea boierului Neacșu din Câmpulung** (Argeș) către judele Brașovului Hans Benkner a fost datată în 29–30 iunie 1521, într-o perioadă cunoscută prin procesul de trecere treptată la română ca limbă a culturii și literaturii.

Imagine elocventă a felului în care arăta limba română în veacul al XVI-lea, *Scrisoarea lui Neacșu* confirmă originea latină a limbii române, unitatea și continuitatea limbii și a poporului român.

• „Folosirea limbii române în actele civile nu trebuie explicată prin scăderea cunoștinței limbii slavone, ci numai prin limitarea uzului ei în cancelaria domnească și în biserică. (...) Prin urmare, în secolele XVI și XVII limba slavonă era încă cunoscută, dar era întrebuițată în sferele tot mai restrânse ale înaltului cler și ale marii boierimi, pe când păturile sociale ridicate de curând, chiar în cazul când mai știa slavonește, aveau nevoie de un alt instrument de comunicare în relațiile lor, de o limbă vie, nu moartă, cum era limba slavonă (...). Neacșu știa slavonește și nu din neștiința slavonei a scris în limba română, ci pentru că în scrierea lui cu informații politice grabnice, despre mișcările turcilor, era nevoie de un instrument de comunicare corespunzător, simplu și rapid, nu savant și greoi.” (*Istoria literaturii române*, I, București, Editura Academiei, 1964, p. 294)

■ SCRISOAREA LUI NEACȘU (1521)

*Mudromu i plemenitomu i cistitomu i B[og]om darovannomu juþan Hanăș Begner ot Braşov, mnog[o] zdravie ot Neacşul ot Dlugopole.*¹

I pak² dau știre domnietale za³ lucrul turcilor, cum am auzit eu că împăratul au ieșit din Sofia⁴, și aimintrea⁵ nu e. Și se-au dus în sus pre Dunăre. I pak să știi domniia-ta că au venit un om de la Nicopoe⁶ de mie me-au spus că au văzut cu ochii loi că au trecut ceale corabii ce știi și domniia-ta pre Dunăre în sus. I pak să știi că bagă den⁷ tote orașele câte 50 de omin să fie în ajutor în corabii. I pak să știi cumu se-au prins nește meșter den Țarigrad⁸ cum vor treace aceale corabii la locul cela strimtul ce știi și domniia-ta. I pak spui domnietale de lucrul lu Mahamet-Beg, cum am auzit de boiari ce sânt megiaș și de gener-miu Negre, cumu i-au dat împăratul slobozie lui Mahamet-Beg, pre io-i va fi voia pren Țeara Românească iară el să treacă. I pak să știi domniia-ta că are frică mare și Băsărab de acel lotru de Mahamet-Beg, mai vârtoș de domniele vostre. I pak spui domnietale ca mai-marele miu⁹, de ce am înțeles și eu. Eu spui domnietale, iară domniia-ta ești înțelept, și aceste cuvinte să ții domniia-ta la tine, să nu știe umin mulți și domniele voastre să vă păziți cum știți mai bine. I B[og] te ves[e] lit, aminu¹⁰.

GLOSAR

¹ Text slavon: „Înțeleptului și cinstitului și de Dumnezeu dăruitului juþan Hans Benkner din Braşov multă sănătate de la Neacşul din Câmpulung” (formulă de deschidere a unei scrisori).

² i pak (în slavonă) = și iarăși;

³ za (în slavonă) = despre;

⁴ Sofia = Sofia;

⁵ aimintrea = altminteri, altfel;

⁶ Nicopoe = Nicopole;

⁷ den = din;

⁸ Țarigrad = Constantinopole (sau Istanbul), capitala Imperiului Otoman;

⁹ miu = meu.

¹⁰ Text slavon: „Și Dumnezeu să te veselească, amin” (formulă de încheiere a unei scrisori).

• Primele texte în limba română, scrise, foarte probabil, și înainte de 1500, au fost scrisorile și actele, de regulă, particulare, urmate de unele scrieri religioase.

Texte laice. Scrisori și acte

• Redactată într-o frumoasă limbă românească, cu elemente de vocabular destul de închegate, *Scrisoarea lui Neacșu* poartă toate particularitățile genului epistolar, stând mărturie a stabilității și unității la care se găsea limba română în epocă.

1. În afara unei structuri lingvistice în multe privințe diferită de a vorbirii populare, acest document prezintă și un aspect arhaic. Se iau în considerare, în acest sens, următoarele aspecte:

– prezența unor formule stereotipe preluate din slavonă;
– intercalarea, în textul românesc, a unor cuvinte slavone;
– folosirea anumitor forme și elemente lexicale, fonetice și gramaticale învechite astăzi, dar specifice acelei epoci.

Precizați prin ce confirmă *Scrisoarea lui Neacșu* această realitate. Sprijiniți răspunsul pe exemple ilustrative din text.

2. Identificați cel puțin două cuvinte prin care autorul scrisorii dorește să insiste și să accentueze gravitatea pericolului ce se abate asupra țării, dar și asupra Brașovului.

Miniatură dintr-un act de cancelărie emis de Matei Basarab Voievod (1651)

3. Menționați cel puțin două trăsături proprii stilului epistolar prezente în *Scrisoarea lui Neacșu*.

4. Documentele și tipăriturile din secolul al XVI-lea atestă începuturile diferențierii unor stiluri funcționale.

Comparați limbajul scrisorilor sau al scrierilor cu caracter administrativ cu limbajul scrierilor religioase, evidențiind posibilele diferențe existente între acestea. Aveți în vedere, pentru comparație, și următorul text, un zăpis de vânzare din 4 aprilie 1577, scris la Brăhășești, Galați:

„Adecă eu, Petrea Brahăș, scriu și mărturisesc cu cestu zăpis¹ al meu cum am fostu cumpărat o parte de ocină², din sat din Brăhășești, de unde au fostu ședzându³ Cudrea, din giumătate⁴ de sat, a cincea parte, ce s-alege partea Anușcăi și a fratelui ei, Mateiu, și eu o am vândut lui Dumitru Teahni și femeii sale..., ca să-i hie lui ocină și moșie, în veaci, neclătită. Și în tocmală ne-au fostu Ona sulițașul și Burnar spătărel și Cociubă de-acolo și mulți oameni buni. Și eu, Ștefan diiacul, am scris și pre mai mare credințe ne-am pus și pecețile ca să se știe.”

(După *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei, 1979)

GLOSAR

¹ zăpis = înscris (cuvânt de origine slavă ; ² ocină = bucată de pământ; proprietate; ³ ședzându = șezând; ⁴ giumătate = jumătate.

• Textul acestui document cuprinde fenomene dialectale moldovenești: *gi* pentru *j* (*giumătate*); *dz* pentru *z* (*treidzeci*); *h* pentru *f* (*să-i hie*), precum și forme specifice limbii vechi, cu pronumele în acuzativ înaintea verbului la perfect (*eu o am vândut*).

PRIMELE TIPĂRITURI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Reforma

• Mișcare religioasă declanșată în epoca Renașterii la începutul secolului al XVI-lea de Martin Luther, prin ridicarea împotriva autorității papei, a corupției clerului și a dogmelor bisericii. Reforma a scindat, în nordul și în centrul Europei, creștinismul occidental, dând naștere bisericilor reformate sau protestante (luteranism, calvinism etc.), desprinse de catolicism.

Printre alte principii afirmate de susținătorii Reformei, un loc important a fost acordat introducerii limbilor naționale în serviciul de cult, traducându-se, în primul rând, *Biblia*.

Scrierile rotacizante

• În secolul al XVI-lea apar primele tipărituri ale textelor religioase traduse în limba română, într-un timp când numai greaca și slavona erau recunoscute de biserica ortodoxă drept limbi de cult. Prin aceste traduceri bisericești, limba română s-a impus definitiv ca limbă de cultură a românilor și a dobândit cele dintâi norme unitare specifice exprimării culte.

Deși până în secolul al XVIII-lea au cunoscut o largă răspândire pe întreg teritoriul românesc, aceste texte, denumite și *scrieri rotacizante*, au păstrat, în ansamblu, normele variantelor literare din zonele în care au fost tipărite sau traduse.

Traducerea textelor religioase _____

• Datele aproximativ înainte de tipăriturile lui Coresi, scrierile rotacizante sunt printre cele mai vechi traduceri bisericești în limba română, efectuate în nordul Transilvaniei, mai probabil în Maramureș.

- Codicele Voronețean
- Psaltirea Scheiană
- Psaltirea Voronețiană
- Psaltirea Hurmuzachi
- Catehismul Marțian.

• *Codicele Voronețean*: manuscris datând din secolul al XVI-lea, reprezentând copia traducerii românești a unor texte religioase (*Faptele apostolilor*). Presupus a fi cel mai vechi text românesc păstrat.

• În grafia care reproduce pronunțarea specifică graiurilor din nordul țării, se întâlnește fenomenul fonetic numit *rotacism*, care constă în pronunțarea lui *n*, aflat între două vocale, ca *nr* sau *r*, în cuvintele de origine latină.

Deosebit de importante pentru studiul evoluției limbii române, **textele rotacizante** reprezintă „un stadiu al dezvoltării limbii noastre și o mărturie a efortului de întemeiere a unei culturi în limba română.” (*Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979)

• **Textele rotacizante** sunt „prime și timide zări de lumină în pâcla slavonismului”. (N. Cartoian)

• **Diaconul Coresi** (c. 1510 – c. 1583). Tipograf și editor. Adevărat întemeietor în cultura și literatura română, diaconul Coresi apare, alături de Neagoe Basarab, ca una dintre personalitățile fascinante ale secolului al XVI-lea.

După o scurtă perioadă de activitate la Târgoviște, se stabilește la Brașov, unde tipărește numeroase cărți slavonești și românești. Tipografia lui Coresi devine astfel „centrul de gravitate al unei vaste activități de romanizare a culturii religioase.” Prima carte tipărită de Coresi: *Întrebare creștinească* (Brașov, 1559). Alte tipărituri în limba română: *Tetraevangheliarul românesc* (1561); *Psaltirea românească* și *Liturghierul românesc* (1570); *Evangelhie cu învățătură* (1581). Tipăriturile coresiene au o mare importanță pentru evoluția și unificarea limbii române ca limbă de cultură.

• *Palia de la Orăștie* (1582) ocupă un loc deosebit printre tipăriturile românești din secolul al XVI-lea, „în măsura în care revelează efortul tălmăcitorilor de a evita particularitățile regionale ale propriului lui grai, cel bănățean...” (G. Ivașcu, *Istoria literaturii române*, I, București, 1969, p. 10)

Activitate independentă

• Descoperiți, în fragmentul de mai jos, faptele de limbă ce confirmă ideea originii maramureșene sau nord-transilvănene a textelor rotacizante:

„Întru ura¹ din sâmbete adurară-se² ucenicii să frângă pânre³ și Pavel grăia către ei că demăreața⁴ vrea se iasă, și tinse cuvântu pânra⁵ la miază-noapte. Era lumănrari⁶ multe întru comarnicu⁷ iuo erau adurați⁸.”

GLOSAR

¹ *ura* = una; ² *adurară-se* = adunară-se; ³ *pânre* = pâine; ⁴ *demăreață* = dimineață; ⁵ *pânra* = până; ⁶ *lumănrari* = lumânări; ⁷ *comarnicu* = (aici) încăpere; ⁸ *adurați* = adunați.

Fixarea bazei limbii române literare _____

• Între anii 1558–1581, diaconul Coresi a tipărit la Schei (Brașov) peste douăzeci de volume, dintre care unsprezece în limba română, printre ele numărându-se: *Catehismul*, *Evangelhia*, *Apostolul*, *Liturghierul*, *Psaltirea*.

Coresi a folosit traduceri manuscrise existente, dar a înlăturat în mare măsură lexicul și fonetismele dialectale. Atitudinea lui dezvăluie o intenție conștientă: năzuia — cum mărturisește în prefața la *Tetraevangheliarul* din 1561 — să realizeze un text accesibil preoților și enoriașilor, „să înțeleagă, să învețe rumânii cine’s creștini”. Pentru a fi mai convingător, citează cuvintele Sfântului Pavel din Epistola către corinteni: „În sfânta beserecă mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțeleș, decât o mie de cuvinte neînțeleșe în limbă străină.”

Coresi a introdus în traduceri sale graiul vorbit în regiunea Târgoviște – Brașov. Tipăriturile lui au cunoscut o mare circulație în cele trei Țări Românești și limba lor va fi luată ca model de exprimare de către generațiile ulterioare de cărturari. Coresi a pus jaloanele limbii literare române pe baza limbii vorbite în nordul Munteniei și în nord-sud-estul Transilvaniei.

Deși „graiul coagulant al limbii române este acela muntenesc, care este dialectul nostru toscanic” (G. Călinescu), limba română literară nu se confundă cu dialectul fondator, ci se depărtează de el ca o formă superioară de expresie, înlătură particularitățile specific dialectale pe care s-a cristalizat, preia elemente din celelalte graiuri regionale și se deschide împrumuturilor neologice.

• Toate limbile moderne s-au format pe structura unui dialect care a avut un rol cultural decisiv; limba italiană – pe dialectul toscan, spaniola – pe dialectul castilian, engleza – pe dialectul cockney, vorbit în Londra.

PRIMELE TEXTE JURIDICE

Apariția unor noi variante ale limbii.

Stilul administrativ

- Traduse și prelucrate după colecții de legi romano-bizantine, primele texte juridice românești de interes laic marchează introducerea oficială a limbii române în administrație. Prin ele, s-au pus în circulație unele formule specifice și o terminologie juridică, elemente pe care s-a întemeiat primul dintre stilurile limbii române: **stilul administrativ**.

- Cunoscută și sub denumirea de *Pravila lui Vasile Lupu*, *Cartea românească de învățătură*, „din multe scripturi tălmăcite din limba ilenească pe limba românească”, a fost tradusă de Eustratie Logofătul, cărturar și traducător.

- *Îndreptarea legii* este un alt amplu text de legi, cunoscut și sub numele de *Pravila lui Matei Basarab*.

Act de cancelarie domnească emis de Radu Mihnea Voievod (1 decembrie 1621)

Dezvoltarea limbii române

în secolul al XVII-lea

1. În secolul al XVII-lea, în timpul domniilor lui Vasile Lupu și Matei Basarab, au fost tipărite, în Moldova și Muntenia, două coduri juridice.

Selectați din cele două texte de mai jos, elementele de conținut și de expresie prin care să puteți argumenta înscrierea acestor tipuri de mesaje în domeniul juridic:

a) *Carte românească de învățătură* (Iași, 1646):

„Omul cel bat de-are sudui, de-are huli, de-are face și giurământ minciunos, și de-are strica și pacea, ce va fi făcut cu vrăjmașul său, deapurerea șuvăiește și scapă și să ceartă tot mai puțin, după voia giudețului; și mai vrătos vinul, ce va fi băut, vădându-l limpede și frumos la față, și moale și dulce la gustare, de-are fi și înțelept neștine, tot să amăgiaște, părăndu-i că nu să va îmbăta.”

b) *Îndreptarea legii* (Târgoviște, 1652):

„Omul cel beat, de-ar înjura, de-ar huli, de-ar face și jurământ mincinos, și de-ar strica și pacea ce va fi făcut cu vrăjmașul lui, acela despururea șovăiaște și scapă și se ceartă tot mai puțin, după voia judecătorului; și mai vărtoș, vinul ce va fi băut, văzându-l limpede și frumos la față, și moale și dulce la gustare, de-ar fi și înțelept neștine, tot se înșală că-i pare că nu se va îmbăta.”

2. Cele două scrieri juridice sunt redactate după normele variantelor literare moldovenești și, respectiv, munteneste.

Puneți în evidență diferențele semnificative privind particularitățile regionale ale exprimării literare în secolul al XVII-lea, așa cum se prezintă acestea în cele două texte reproduse mai sus, la toate nivelurile (fonetică, morfologie și sintaxă, lexic).

3. Urmăriți, în textul de mai jos, dezvoltarea limbajului juridic într-un text de lege din secolul al XVIII-lea, în comparație cu pravilele din veacul al XVII-lea:

„Moștenitoriul celui ce va muri cu datorie, să nu plătească dobândă pentru datoriile mortului până la un an deplin după moartea lui, iar după ce va trece anul, atunci să plătească dobândă, de vreme ce în sorocul acesta să face stăpân pe moștenire, însă de va avea de unde să plătească, iar cei ce vor fi lipsiți, să nu să sugrume cu dobândă.”

(*Pravilniceasca condică*)

- *Pravilniceasca condică* (1780) este un text juridic întocmit sub îndrumarea domnitorului fanariot Alexandru Ipsilanti, pe baza unor izvoare grecești și a pravilelor mai vechi.

Cărțile de înțelepciune și cărțile populare __

- Cele mai cunoscute și mai răspândite scrieri laice din epoca veche a culturii noastre au fost traduceri din cărțile populare. În lipsa scrierilor artistice originale, ele au alcătuit „literatura de imaginație, prin care s-au desfășurat în ceasurile de recreare sufletele dornice de ficțiune ale cărturarilor din trecut și, prin ei, ale maselor populare”. (N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, București, 1974, p. 66)

• Cărțile populare

Cărțile populare sunt traduceri ale unor texte medievale laice, reprezentând romane, aforisme, povești, basme, fabule, în general o literatură complexă, de origine greacă și orientală, cu o largă circulație în Europa, începând din secolul al IX-lea.

• Cărțile de înțelepciune

Cărțile de înțelepciune, alcătuite de călugări începând cu secolele VIII-X, cuprindeau maxime, pilde, povestiri cu tâlc moral și practic sau culegeri de texte din scrierile religioase (*Albina, Dioptra*).

Treptat, în lucrări de acest gen, destinate laicilor, predomină materialul literar-artistice și tematica profană. Din această ultimă categorie face parte *Floarea darurilor*, traducerea cărții *Fiore de virtu*, alcătuită de un autor italian în secolul al XIII-lea și tradusă în românește în secolul al XV-lea, circulația ei fiind mai intensă în secolul al XVIII-lea, după tipărirea la 1700, de către Antim Ivireanul.

- **Cărțile populare** (*Alexandria, Fiziologul, Esopia, Varlaam și Ioasaf, Bertoldo*) au avut o mare circulație pe teritoriul Țărilor Române.

Scrieri „de polemică, de învățătură și chiar de desfătare”, *Alexandria, Floarea darurilor și Pildele filosoficești* alcătuiesc „un gen cu totul nou în tipăriturile noastre.” (N. Iorga)

- *Alexandria* a fost „creată probabil în secolele al III-lea sau al II-lea î. Hr., în Egipt, și are la bază legende despre Alexandru Macedon și, se pare, o istorie a expedițiilor sale. Circulând în numeroase variante, la mai multe popoare, narațiunea despre faptele războinice ale cuceritorului macedonean a primit elemente noi, în spiritul vremurilor și după caracterul popoarelor la care a pătruns.” (*Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*)

Tradusă în limba română în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, *Alexandria* a cunoscut o largă răspândire, circulând în exemplare migălos caligrafiate și ilustrate, și integrându-se rapid în fondul de cultură românească.

■ FLOAREA DARURILOR

(fragment)

Pentru măsurare, cap. 35

Măsurarea iaste precum au zis Andronic, ca să aibi măsură intru toate lucrurile tale și să te feréști pururi de mult și de puțin. Și această bunătate vine din alte doao bunătăți, adecă urmează din alte doao daruri, din rușine și din cinste, precum au zis Damaschin. Rușinea iaste ca să se teamă de fieștece lucru carele să face strâmb carele ar face omul. Cinstea iaste, precum a zis Macrovie, să facă lucruri frumoase și de cinste. Deci darul măsurii iaste ca corăbiariul, carele îndreptează corabia de a o trage. (...) Deci darul măsurii iaste vrédnic, pentru aceea și eu l-am pus mai apoi de toate bunătățile, precum șade și cărmaciul corabiei. Iar rușinea iaste ca și cărma, carea păzéște corabia ca să nu piară într-atâtea nevoi, așa nu lasă rușinarea în măsură nici un lucru necuvios, ferind-o de tot lucrul cel grozav. Iar cinstea iaste precum sunt opacinile care trag corabia la loc bun și la drum drept, așa urmează cinstea măsurii intru toate lucrurile céle frumoase și de cinste, și din darul măsurii să soléște libovul. (...)

Pentru darul măsurii scrie la légea véche că din ceput au făcut Dumnezeu ceriul și pământul, marea și toate le-au săvârșit din ceasul cel dintâiu până seara, întâia zi. Iar a doao zi, despărți ceriul și apa și le împărți pre pământ. A treia zi făcu marea, intru carea vor să cure apele și pământul pentru ca să-și dea rodul lui. A patra zi făcu soarele ca să lumineze zioa și luna ca să lumineze noaptea. A cincia zi făcu păsările și célélalte dobitoace și zodiile pământului. A șasea zi făcu pre om după asemănarea Lui, adecă pre Adam și pre Eva (...) Iar a 7 zi, odihni de lucrarea lui.

Adam și Eva
(icoană pe sticlă
de la Nicula, secolul XIX)

• *Floarea darurilor* este o culegere didactico-sentențioasă, alcătuită în scopul definirii și ilustrării virtuților și viciilor. Cunoscută sub numele de *Albinușa*, *Floarea darurilor* conține 35 de capitole, organizate în perechi virtute-viciu: *Pentru dragoste – Păcatul pizmiei*; *Pentru bucurie – Păcatul întristării* etc.

Pentru definiții și sentințe sunt menționați: Platon, Socrate, Aristotel, Pitagora, Ovidiu, Cicero, Seneca, diferiți evangheliști, precum și autori creștini medievali.

• În ceea ce privește dezvoltarea limbii române, complexitatea acțiunilor culturale întreprinse de cărturarii români în epocă ilustrează ideea că secolul al XVIII-lea aduce o și mai mare capacitate de adaptare la nevoile și împrejurările comunicării.

Activitate independentă

1. Analizați, din punctul de vedere al valorilor morale promovate și al limbii folosite, textul reprodus din *Floarea darurilor*.

2. Indicați un sinonim neologic pentru sensul contextual al termenului *măsurare*.

3. Transcrieți, din text, pildele referitoare la cel puțin două calități morale și adăugați la acestea maxime echivalente din gândirea românească sau universală.

4. Precizați tipul de limbaj folosit în textul reprodus.

5. Dați exemple de teme și motive prezente în *Floarea darurilor* și reluate, în folclorul românesc. De exemplu: motivul „amărâtă turturea” sau tema „îngerul și sihastrul”, răspândită frecvent în Evul Mediu.

6. Transcrieți două cuvinte din câmpul semantic al *înțelepciunii*.

ISTORIA LIMBII ROMÂNE LITERARE (Sistematizare)

<p>A. EPOCA VECHĂ (1521-1780)</p> <p>• Scrisoarea lui Neacșu (1521)</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>• <i>Elementa linguae daco-romanae sive valachicae</i> de Samuil Micu și Gh. Șincai (1780)</p>	<p>• Începutul scrisului în limba română.</p>	<p>• Scrisoarea lui Neacșu (1521).</p>
	<p>• Dezvoltarea scrisului în limba română (literatură originală, literatură tradusă).</p>	<p>• <i>Texte originale</i> (scrieri particulare, documente de cancelarie)</p> <p>• <i>Texte traduse</i> (scrieri religioase în limba română)</p>
	<p>• Textele rotacizante (copii greu de datat și localizat ale unor originale mai vechi, care s-au pierdut).</p>	<p>• <i>Psaltirea Hurmuzachi</i>. <i>Psaltirea Voronețeană</i>. <i>Codicele Voronețean</i> • <i>Psaltirea Scheiană</i> (1578)</p>
	<p>• Textele coresiene. Diaconul Coresi și ucenicii săi inaugurează seria tipăriturilor religioase în limba română.</p>	<p>• <i>Catehism (Întrebare creștinească)</i> (1559).</p> <p>• <i>Tetraevangheliarul</i> (1561); • <i>Pravila</i> (1560-1562)</p>
	<p>• Faza de maximă înflorire (secolul al XVII - secolul al XVIII-lea).</p> <p>• Difuzarea cărților laice juridico-administrative, respectiv codice de legi cu caracter oficial.</p>	<p>• Textele originale se îmbogățesc cu lucrările istoriografice ale cronicarilor moldoveni și munteni.</p> <p>• Activitatea lui Varlaam și a lui Antim Ivireanul</p> <p>• <i>Psaltirea lui Dosoftei</i> (1673)</p> <p>• <i>Biblia de la București</i> (1688)</p>
<p>B. EPOCA MODERNĂ</p> <p>• Sfârșitul secolului al XVIII-lea</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>• Momentul actual</p>	<p>• Epoca de tranziție (ideea de latinitate a limbii și a poporului român).</p> <p>• Impunerea normelor moderne ale limbii naționale.</p> <p>• Trăsături, tendințe ale epocii moderne (din perspectivă lingvistică): unificare și modernizare.</p> <p>• Îmbogățirea și modernizarea lexicului românesc.</p>	<p>• Școala Ardeleană</p> <p>• Gh. Șincai, P. Maior, Ion Budai-Deleanu, S. Micu, I. Heliade-Rădulescu, V. Alecsandri, C. Negruzzi, M. Eminescu, I. Creangă, I.L. Caragiale, B.P. Hasdeu, Titu Maiorescu, I. Slavici, Al. Macedonski, scriitorii interbelici și contemporani.</p> <p>• Scrierile românești originale</p> <p>• Traducerile. Presa.</p> <p>• Începuturile lexicografice.</p>

LIMBĂ. LIMBAJ. STILURI FUNCȚIONALE

- Noțiunile de *limbă* și *limbaj* sunt parțial sinonime. Amândouă denumesc un sistem de comunicare alcătuit din sunete articulate, specific ființei umane, prin care aceasta își exteriorizează și transmite unui interlocutor ideile, gândurile și sentimentele sale.

- *Limba* este un *limbaj*, dar reciproca nu este decât parțial adevărată. Nu toate limbajele sunt limbi: limbajul animalelor, limbajele artificiale, limbajul pictural sau muzical, gestică etc. nu sunt limbi.

Diasistemul _____

- Limba utilizată de vorbitori în procesul de comunicare, oral și în scris, formează, la nivel general, diasistemul limbii, cu sinonimul frazeologic „limba română comună”.

- Ca ansamblu de norme și de principii care stau la baza limbii, diasistemul este format din *sistemul fonetic*, *sistemul lexical* și *sistemul gramatical*.

- Ca limbă a întregului popor, limba română reprezintă un sistem complex de variante care coexistă și se întrepătrund:

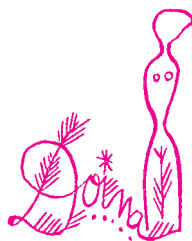
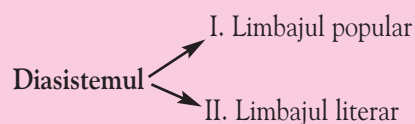
a) *varianta literară* (limbajul literar);

b) *varianta populară*: limbajul popular, sub forma unor ramificații teritoriale (*dialect*, *subdialect*, *grai*) și sociale (*argou* și *jargon* – limbaj profesional nestandardizat);

c) *varianta standard* este varianta nemarcată de trăsături dialectale, în care faptele de limbă sunt utilizate cu sens denotativ.

- **Limba populară** este varianta orală a limbii române, aspectul spontan, neelaborat al limbii române.

- **Limba literară** și-a conturat începuturile pornind de la limba populară și a rămas permanent în strâns contact cu aceasta, între ele existând întrepătrunderi și schimburi active.

Activitate independentă

1. Citiți textul următor, în care un bărbat de 77 de ani, din Teleajen, Prahova, relatează, în 1927, primii săi ani de școală:
„Io am învățat cu panakida¹ și nisipelnița. Nisipelnița? Tabla băngii. Când vrea să scrie aducea nisip pã toată banga. Scria cu deștu în nisip, făcea bukili și netezea c-o fărâmă dă scândură și ștergea.

Cerneala din ce-o făcea? Din funingine dă mesteacăn. Coaza o aduna băieți. Punea o piatră dădăsuț, altii pã dălături și puneau alta deasupra și făcea foc și după ce ardea, făcea stirigiie². După ce să stingea și să recea, puneau stirigiia într-un hârb și puneau apă și oțet și să făcea cerneală. Nici un greu nu le părea, c-așa iera iei dedați. Penița iera din pană dă gâscă.”

(I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*)

GLOSAR

¹panakida = vergea subțire din lemn de stejar, cu vârful ascuțit; cu ajutorul ei, elevii scrijeleau literele în nisip;

²stirigiie = cărbune rezultat din arderea coajei de mesteacăn.

2. Rescrieți textul de mai sus în limba literară.

3. Pentru varianta urbană a limbajului popular, vă propunem următorul text, de la sfârșitul secolului al XX-lea:

„În ceea ce privește alcătuirea materialului care vil prezentăm, am căutat să îmbinăm vechiul cu nou în artă, considerând că sunt cetățeni de vârste și nivele diferite, și poate că vom putea satisface într-o bună măsură, exigențele și gusturile tuturor. Cele două strofe din finalul Rapsodiilor de toamnă ilustrează și mai pregnant nostalgia și gingășia sentimentului care la avut poetul când a creat această nemuritoare bucată. Am găsit de cuviință să încep cu aceste versuri, întrucât ne aflăm în mijlocul anotimpului de toamnă care-și manifestă din plin aspectele caracteristice momentului, și deci în SOVATA, mai ales prin pronunțatele brume de dimineață care ne fac să încheiem pardesiile și care au veștejit fără milă florile, atât de mult îndrăgite de noi.”

(Mircea Nedelciu, *Maistrul Ilie Ilie Razachie își dă concursul*)

Rescrieți textul reprodus din proza lui Mircea Nedelciu, corectând greșelile de punctuație, ortografie, morfo-sintaxă, stil și semantică.

Rețineți!

• În ambele variante ale limbajului popular uzual (rural și urban), vorbitorii nu au preocupări sistematice pentru dezvoltarea limbajului ca instrument de comunicare, în sensul că nu cunosc normele impuse de forurile specializate, nu cunosc deloc sau stăpânesc superficial gramatica, nu au uzanța consultării unui dicționar. Ei vorbesc spontan, cum au auzit în familie sau în mediul socio-profesional în care trăiesc.

De aceea, limbajul popular uzual „se caracterizează din punct de vedere stilistic prin trăsături fonetice, morfo-sintactice și lexicale” ce îl pun „într-o relație de contrast cu limba literară”. (Gabriela Duda, *Stilistica limbii române*, 2004, p. 89).

• **Limbajul literaturii populare** este un limbaj oral, anterior literaturii scrise, conservator și omogen, folosit în creațiile populare lirice, epice, dramatice, paremiologice și în poezia obiceiurilor.

Rădu Negru Voevod – „întâi domnu Țării Rumânești”
din *Cronica lui Ioan Dobrescu*

• A doua variantă principală a limbajului o constituie **limba literară**.

• **Limba literară** constituie aspectul elaborat și îngrijit al limbii române comune, folosit în scris și în exprimarea orală cultivată. Limba literară are un *caracter normat*, fiind cristalizată în anumite forme consacrate de marii scriitori, de uzul curent al vorbitorilor instruiți. Limba literară dezvoltă și o variantă poetico-stilistică: *limbajul poetic* (instrument principal al poeziei).

Uzanța diversificată a limbii literare _____

• Până spre mijlocul secolului anterior, limba literară se confunda cu noțiunea de limbaj al literaturii artistice. Însă limba literară nu are caracter unitar din punct de vedere funcțional, iar normele limbii literare nu sunt specifice numai literaturii artistice.

Limba literară cunoaște următoarele variante: *limbajul mediu, standard, și limbajele (stilurile) funcționale: limbajul (stilul) literaturii artistice, limbajul (stilul) științific, limbajul (stilul) oficial (administrativ) și limbajul (stilul) publicistic (jurnalistic)*.

• **Limbajul mediu, standard** este limbajul oral cultivat, însușit conștient și sistematic în școală. El este vorbit în unitățile de învățământ, în instituțiile publice și în familiile cu un nivel mediu de cultură.

• Limbajul standard denumește formele de manifestare lingvistică îngrijită, înțelese ca modele de exprimare.

• Limbajul standard nu trebuie confundat cu limba literară. El reprezintă modalitatea de comunicare lingvistică îngrijită în condițiile relațiilor neprofesionale. Limbajul standard se opune limbajelor (stilurilor) funcționale.

În cadrul limbajului standard s-au conturat alte câteva registre sau variante lingvistice:

• *Limbajul (registru) familial* este vorbit între membrii familiei, unde, adesea, normele literare nu sunt respectate; un limbaj personalizat, corespunzător vârstei vorbitorului, caracterului și profesiei sale:

„— Nu-i rău, măi Ștefane, să știe băiatul tău oleacă de carte; nu numaidecât pentru popie, cum chitește Smaranda; că și popia are multe năcăfale, e greu de purtat. Și dacă n-a fi cum se cade, mai bine să nu fie. Dar cartea îți aduce și oarecare mângâiere...”

(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

• *Limbajul (registru) colocvial* este folosit în mesajele orale sau scrise, indiferent de tema abordată:

„Domnule Eminescu,

Cum stai cu doctoratul în filosofie? Îl faci în Berlin? Nu vrei mai bine să-l faci altundeva? Se-nțelege, numai în caz când nu ai avea încă pentru Berlin trieniul cerut, de care la alte universități mai mici ai fi dispensat.

Fă bine, răspunde-mi la aceste întrebări...” (Titu Maiorescu)

• *Limbajul (registru) conversației* se desfășoară între persoane cunoscute sau cunoscute în tâmplătoare:

„E lume destulă și-n berărie. Un cunoscut mi se așează alături.

— Ei, ce zici?

— Ce să zic? Răspund eu...Bine!

— Cum bine? Asta e bine?”

(I.L. Caragiale, *Atmosfera încărcată*)

Variante orale citadine

• *Jargonul* este limbajul vorbit de membrii unor categorii sociale; aceștia introduc în exprimarea curentă cuvinte, propoziții sau fraze dintr-o limbă străină din dorința de a se diferenția de ceilalți vorbitori:

„— Leon Popescu în viitorul guvern? Un Popesco dans le cabinet? Mais où va ce pauvre pays?”

(Petru Dumitriu, *Cronică de familie*, I)

• *Argoul* caracterizează limbajul grupurilor sociale sau de aceeași vârstă: elevi, studenți, oameni marginali, indivizi certați cu legea etc.:

„Când făceam o talpă cu gagică mea am ginit un curcan care adulmea un șuț, pentru că săltase niște biștari de la un fraier.”

(Evenimentul zilei, 17 ianuarie 2006)

• **Stilurile (limbajele) funcționale** au o trăsătură comună: toate sunt obligate să respecte calitățile generale ale stilului (corectitudinea, claritatea, concizia, proprietatea).

• Stilurile (limbajele) funcționale sunt variante ale limbii care îndeplinesc funcții de comunicare într-un domeniu de activitate determinat (limbaje specializate): tehnico-științific, juridico-administrativ (oficial), publicistic și beletristic (artistic).

• *Stilul (limbajul) literaturii artistice* pune în mișcare toate funcțiile limbii și transformă comunicarea lingvistică în imagini artistice. Limbajul este conotativ și particularizant, lexicul este deschis tuturor limbajelor funcționale; actualizează elemente dialectale, arhaice, familiare, neologisme. Folosește procedee stilistice multiple, elemente suprasegmentale, sinonimie accentuată și anulează frontierele dintre câmpurile semantice ale vocabularului.

• *Stilul (limbajul) științific*. Obiectiv și depersonalizat, dominat de funcțiile referențiale, este un limbaj denotativ și generalizant; exclude sensurile figurate și contextuale; vocabularul este format din câmpuri lexicale specializate, îmbină semnele lingvistice cu semne aparținând unor limbaje artificiale, cu simboluri matematice, fizice sau chimice etc.

• *Stilul (limbajul) oficial-administrativ* reprezintă varianta funcțională folosită în domeniul relațiilor oficiale dintre cetățean și instituțiile statului. Dominat de funcțiile referențiale (*denotativă* sau *informativă*) și conativă (*persuasivă* sau *retorică*), limbajul oficial-administrativ se caracterizează prin generalitate și impersonalitate.

• *Stilul (limbajul) publicistic* își structurează mesajul în funcție de un destinatar colectiv, eterogen sub aspect lingvistic și cultural. Această situație determină emițătorul să introducă în mesaj termeni din lexicul popular, din terminologia social-politică și din celelalte stiluri funcționale.

Exerciții de aprofundare

1. Citiți următorul fragment și precizați ce stil folosește autorul. Motivați-vă răspunsul.

„El adormi; cu toate acestea-i părea că nu dormise.

Pelițele de pe lumina ochiului i se roșise ca focul și prin el părea că vede cum luna se cobora încet, mărindu-se spre pământ, până ce părea că o cetate sfântă și argintie, spânzurată din cer, ce tremura strălucită... cu palate nalte albe... cu mii de ferestre trandafirii; și din lună se scobora la pământ un drum împărătesc acoperit cu prund de argint și bătut cu pulbere de raze.”

(Geo Bogza)

2. Ce legătură există între stilul artistic și celelalte stiluri funcționale. Cum se manifestă această legătură?

3. Ce elemente specifice aparținând limbajului popular de la țară selectează I. Creangă în povestea *Capra cu trei iezi*?

4. Recitiți schița *Domnul Goe* de I.L. Caragiale, transcriind pe caiete fragmente care să ilustreze cele mai semnificative elemente din stilul conversației uzuale.

5. Citiți schița *Telegrame* de I.L. Caragiale și precizați oral trăsăturile cărui stil funcțional sunt imitate aici.

6. Precizați oral principalele trăsături ale fiecărui limbaj (stil) funcțional.

7. Realizați o mapă de portofoliu în care să includeți fișe cu fragmente de texte reprezentând cele patru limbaje (stiluri) funcționale. În selectarea acestora, aveți în vedere: a) prezența / absența figurilor de stil; b) caracteristicile lexicului; c) respectarea normelor gramaticale; d) încărcătura emoțională; e) economia exprimării; f) caracterul obiectiv / subiectiv al enunțului; g) prezența / absența mijloacelor nonlingvistice.

8. Redactați, la alegere, două compoziții, având în vedere următoarele teme: a) o descriere artistică; b) o cerere; c) o experiență de laborator sau un eveniment istoric; d) o știre sportivă sau culturală.

9. Demonstrați încadrarea acestora într-unul dintre stilurile funcționale studiate.

Fișier bibliografic

I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, Editura Științifică, București, 1961; *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, Editura Academiei Române, București, 1973; Dumitru Irimia, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986; Gabriela Duda, *Stilistica limbii române. Stilistica lingvistică și stilistica literară*, Editura Universității „Petrol-Gaze” din Ploiești, 2004.

Studiu de caz

LATINITATE
ȘI
DACISM

Statuia unui dac (fragment, Piazza del Popolo, Roma)

Scurt istoric

• Ramură a marelui popor indo-european al tracilor, dacii și geții făceau parte din același popor și vorbeau aceeași limbă (Strabon).

• În privința etimologiilor propuse pentru termenul „dac”, se presupune că acesta derivă din *daca* – „cuțit, pumnal”, arma caracteristică populațiilor daco-getice. Alte teorii lingvistice leagă acest nume de *dáos*, cuvânt care în frigiană (limbă înrudită cu limba tracilor) înseamnă „lup” (Ovidiu Drimba).

• *Limba dacă*: limbă vorbită de vechii locuitori ai Daciei – daci și geți – după formarea statului centralizat dac și înainte de romanizarea acesteia.

• **Dacii și geții.** Triburile dacilor și geților erau cele mai mari și mai puternice. Ocupau teritoriul cuprins între Munții Balcani și Munții Slovaciei, și de la litoralul apusean al Mării Negre până dincolo de bazinul Tisei. Triburile „dacice” locuiau pe teritoriul actualei Transilvanii și al Banatului, iar triburile geților în câmpia Dunării (inclusiv în sudul fluviului), în Moldova și Dobrogea de azi. Una și aceeași populație daco-getică apare la scriitorii greci, de obicei cu numele generic de „geți”, iar la autorii romani cu denumirea de „daci”.

Denumirea de „traci” a fost dată triburilor de limbă tracică dintre Marea Egee și Dunăre.

Cultura geto-dacă

• Edificată pe un fond tracic, în forme care-i conferă identitate față de spațiul culturii grecești și romanice, cultura geto-dacă preia și sintetizează aspecte culturale arhaice și preistorice din acest spațiu de interferență (culturile Cucuteni, Gumelnița, Hamangia ș.a.), precum și influențe venind dinspre mediul grecesc, celtic, scitic, germanic și roman. Studiile și referințele asupra acestei perioade istorice au pus frecvent în discuție caracterul preponderent rural al culturii pe care a dezvoltat-o lumea geto-dacică, spre deosebire de cultura greacă, apărută în mediul urban al orașului-stat (*polis*) din Grecia secolelor XII – VIII î. Hr.

• Primele informații despre un asemenea tip de cultură le datorăm istoricilor antici Herodot, Strabon și Dio Cassius.

Realizați fișe de lectură folosind operele istoricilor citați, ilustrative pentru felul în care sunt descrise viața, mitologia, religia și concepția despre lume a vechilor daci.

Folosiți-vă, în acest sens, și de următoarea apreciere a lui V. Pârvan:

„În contrast cu tracii, geții, stăpânitorii marelui drum de civilizație al Dunării, de la început își urmăreau o politică a lor și alcătuiau un stat bine încheșat (...), primeau puternice înrâuriri grecești (...), dar în aceeași vreme ofereau la rândul lor și grecilor și romanilor o consistență spirituală superioară și foarte caracteristică, pe care literatura antică a însemnat-o cu admirație, făcând din geți aproape un popor fabulos, prin vitejia, înțelepciunea și spiritul lui de dreptate.”

Diversificați-vă cunoștințele!

• Daco-geții au rămas în conștiința lumii antice și medievale prin tradiția eroismului lor, precum și prin alte calități, de ordin moral și cultural, după cum aceste aspecte au fost consemnate pentru întâia oară de Herodot (cca 484–425 î.Hr.), care, alături de istoricul roman Dio Cassius, ne-a transmis informații prețioase cu privire la civilizația geto-dacă.

Cițiți fragmentul de mai jos și desprindeți indiciile și referințele de bază privind modul de viață și elementele de cultură geto-dacă, precum și portretul spiritual al daco-geților:

„Iată cum se cred nemuritori geții: ei cred că nu mor și că acel care dispare din lumea noastră se duce la zeul Zalmoxis. Unii din ei îi mai spun și Gebeleizis. Tot la al cincilea an ei trimit la Zalmoxis un sol, tras la sorti, cu poruncă să-i facă cunoscute lucrurile de care au nevoie. Iată cum îl trimit pe sol. Unii din ei primesc poruncă să țină trei sulite [cu vârful în sus], iar alții, apucând de mâini și de picioare pe cel ce urmează să fie trimisul la Zalmoxis și ridicându-l în sus, îl azvârl în sulite.” (Herodot, *Istorie*, IV, 93-94, V, 3-4)

Cultura daco-romană _____

• Transformarea radicală a modului de viață al dacilor, a elementului autohton, în general, și adaptarea treptată la tiparele culturale și de civilizație ale cuceritorilor romani reprezintă aspectele unui proces îndelungat de simbioză geto-daco-romană.

În urma acestui proces, început înainte de cucerirea efectivă a Daciei de către Traian, se formează în spațiul carpato-dunărean o populație romanizată, care va rezista în secolele următoare elementelor migratoare, înainte de toate în fața goților, hunilor, avarilor și apoi a slavilor.

„Dacă în restul Romaniei orientale, romanitatea a fost în cele din urmă sortită dispariției, în fosta Dacia traiană, romanii și dacii romanizați s-au menținut, reușind să se cristalizeze într-o nouă realitate: poporul român.” (Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, 1993)

1. Argumentați, într-o compunere / eseu, rolul pe care îl deține, în romanizarea Daciei, adoptarea limbii, culturii, credințelor și obiceiurilor romane.

Aveți în vedere că „romanizarea lingvistică și spirituală, «romanizarea esențială», este durabilă și prin ea specificul vechii Dacii s-a modificat definitiv.” (Ioan Aurel Pop, *Românii și România*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1998)

Folosiți-vă, în acest sens, și de unele dintre studiile indicate în bibliografia recomandată la acest capitol.

Bibliografie selectivă:

- a) N. Branga, **Aspecte și permanențe traco-romane**, Timișoara, 1978;
- b) Ion Horațiu Crișan, **Burebista și epoca sa**, București, 1975;
- c) Hristo Danov, **Tracia antică**, București; 1976;
- d) I. Dumitriu-Snagov, **Românii în arhivele Romei**, București, 1973;
- e) M. Eliade, **Istoria credințelor și ideilor religioase**, vol. I, București, 1981;
- f) Iosif Constantin Drăgan, **Mileniul Imperial al Daciei**, București, 1986;
- g) J. Lissner, **Culturi enigmatice**, București, 1972;
- h) D. Protase, **Problema continuității în Dacia**, București, 1966.

2. Valorificați rezultatele lecturilor voastre anterioare și comentați în clasă contribuția pe care au avut-o în acest fenomen de romanizare următoarele procese:

- colonizarea masivă a Daciei;
- conviețuirea între daci și romani sub toate aspectele posibile (economic, religios, comercial și cotidian);
- impunerea noilor forme administrative și juridice;
- prezența continuă a armatei romane și a funcționarilor imperiali în posturi cheie;
- împământinirea veteranilor;
- organizarea vieții urbane și a școlilor; răspândirea credințelor, a obiceiurilor și a simbolurilor romane.

Rețineți!

• În izvoarele medievale străine, poporul român apare menționat sub numele „vlahi”, termen întâlnit prima dată la 980, într-un text al împăratului bizantin Vasile al II-lea. Originea termenului „vlah” vine din germană, din „walh”, prin care germanii, în contact cu lumea romanică, îi denumeau pe romani și grupurile romanizate ale galilor. Termenul a fost preluat mai târziu de lumea slavă, începând din secolul al IX-lea, fiind aplicat popoarelor neslave de limbă romanică. „*Vlah înseamnă, așadar, un străin, un neslav de limbă romanică*”, termen care cunoaște apoi diferite variante.

În fiecare dintre aceste variante, termenul denumește un popor de origine romanică, fapt care atestă caracterul romanic al românilor în conștiința popoarelor vecine. (Adolf Armbruster)

Complexul vieții sufletești

• Faptul că suntem singurul popor care a păstrat numele de roman (român < lat. *romanus*) confirmă puternica afirmare a conștiinței de sine a poporului nostru, respectiv a identității etno-spirituale românești. *Romanus* a devenit astfel numele națiunii de la Carpați, Tisa, Nistru, Dunăre și Marea Neagră, *unitatea ei etnică, lingvistică și spirituală* neputând fi afectată de migratori. În epoca invaziilor, *romanus* a avut ca antonim pe *barbarus*, *terra* devine „țară”, iar *lex, legis* capătă înțelesul de credință creștină – „lege” românească”. (Mihail Diaconescu)

Românii și „sigiliul Romei”

• Nicolae Iorga susține că zona răsăriteană a Europei a fost romanizată înainte de cucerirea ei militară, prin penetrația lentă spre răsărit a *elementului popular*, la început în sudul Dunării, apoi în nordul Dunării, încă din secolele III-II î. Hr.

Cucerirea militară a Daciei de către Traian este un eveniment politic precedat de un îndelung proces de romanizare, în care o serie de factori, printre care și factorii culturali și lingvistici, au acționat temeinic, netezind acțiunea militară a Romei de includere a acestor teritorii în hotarele imperiului.

S-a constituit astfel „*Romania apuseană*” și o „*Romanie orientală*”, sinteză dintre factorul autohton și cel roman, din care numai românii vor păstra în forme consistente de viață moștenirea acestei „romanități orientale”, adică „*sigiliul Romei*”, care a fost impus acestor spații și popoare.

Fragment dintr-un capitel (Tomis, secolele V-VI)

Muncă independentă

1. În izvoarele bizantine, românii sunt menționați mai întâi ca entitate etnică sub numele de „*romani*”, „*urmași ai coloniștilor romani*” aduși de Traian în Dacia.

Această mențiune apare într-un text al împăratului Constantin al VII-lea Porfirogenetul (912-959), text în care se afirmă că „ei se numesc romani și acest nume l-au păstrat până astăzi”, ceea ce confirmă adevărul că românii nu s-au numit pe ei înșiși altfel decât după numele cetății-mamă, Roma.

Ce alte mărturii mai cunoașteți în sprijinul continuității populației daco-romane și a poporului român în teritoriile sale de naștere.

2. „*Sigiliul Romei*” va rămâne imprimat în configurația spiritualității și a culturii românești, în limbă, în terminologia religioasă și juridică.

Argumentați, într-un eseu de maximum 30 de rânduri, ideea că moștenirea traco-geto-dacă și pecetea sau „*sigiliul Romei*” ar putea reprezenta, conform concepției lui N. Iorga, cele două elemente decisive în formarea personalității specifice romanității sud-est europene. Rețineți, în acest sens, și următoarea opinie:

„Viața și activitatea întregului element roman în Răsăritul european devin elemente deosebit de importante pentru a lămurii geneza poporului român, care reprezintă romanitatea orientală.” (Vezi Grigore Georgiu, *Istoria culturii române moderne*, București, 2000)

3. Poporul român s-a definit pe sine mereu prin termenul „român”, amintind astfel de originea sa romanică.

Primele elemente ale creștinismului au pătruns pe filieră latină, dovadă și terminologia religioasă de origine latină (*altar, botez, biserică, creștin, cruce, Dumnezeu, domn, înger*; rugăciunea creștină este fixată în expresii latine: „*Tatăl nostru care ești în ceruri*”).

Folosind *Dicționarul explicativ al limbii române*, realizați o fișă cu cel puțin alți 10 termeni religioși fundamentali pentru spiritul românesc.

Fișier bibliografic

Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, Editura Enciclopedică, 1993; Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. I, partea a II-a, *Sigiliul Romei*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1988; Grigore Georgiu, *Istoria culturii române moderne*, București, 2000; Ion Aurel Pop, *Românii și România*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1998; Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice în literatura noastră*, sec. IV-XVI, Craiova, Editura Mitropoliei Olteniei, 1984.

„PRIMORDIILE CULTURII ROMÂNE”

Statuia poetului Ovidiu de Ettore Ferrari (Constanța)

Situare contextuală

- Intitulată de unii traducători *Către regele Cotys*, poezia este dedicată de Ovidiu regelui-poet Cotys și reprezintă poemul IX din cartea a II-a a *Ponticelor*.

- **Publius Ovidius Naso** (43 î. Hr. – 18 d. Hr.), poet roman. În anul 9 d. Hr. a fost exilat la Tomis de împăratul Octavian August (27 î. Hr. –14 d. Hr.). Pe aceste meleaguri, el a creat ciclurile *Tristele* și *Ponticele*.

Stabilit în cetatea Tomis, Ovidiu se simte mereu amenințat de localnicii geți, care „mișună pe drumuri” (*Tristele*), „în devastatoare raiduri de șoc”. (Mihail Diaconescu, *Antologie de literatură dacoromană*, 2003)

- **Cotys I**: rege-poet al geților dintre Dunăre și mare, între anii 12-19; a fost prieten cu poetul Ovidiu.

- **Eumòlp al Thraciei**: strămoș mitic al lui Cotys; fiul lui Poseidon. Este aruncat în mare imediat după naștere, fiind salvat de tată și crescut de o femeie credincioasă.

Publius Ovidius Naso ■ CĂTRE REGELE COTYS (fragment)

O! tu, regească stirpe, a căreia noblețe
De la Eumòlp se trage, de ți-a ajuns cumva
Pân' la ureche vestea că zac în neagră jale
Pe țărurul acesta, vecin cu țara ta,
O! cel mai blând din tineri, te rog, ascultă-mi vocea:
Pe-un exilat ajută-l! Tu poți a-l ajuta! (...)
Primește-mi nava frântă pe-un țărurice mai dulce:
Dac-am scăpat pe mare, să scap și-n țara ta! (...)
Deci tu, odraslă demnă de-al tău părinte, Cotys,
Ajută-l pe pribeagul ce zace-n castrul tău! (...)
N-ai scris tu însuți versuri? De n-ar fi al tău nume
În fruntea lor, n-aș zice că le-a făcut un trac,
Orfeu, deci, nu e singur poet pe-aceste locuri. (...)
Aceasta încă poate pe noi să ne unească:
Acelorași altare suntem închinători!
Poetului poetul întinde-a' sale brațe,
Ca țara ta să-i fie liman ocrotitor.
Eu n-am venit aice, în Pont, pătat de sânge,
Cu mâna mea otrăvuri în veac n-am pregătit,
Pecete mincinoasă eu n-am pus niciodată
Pe firele cu care se leag-un testament,
Și n-am făcut nimic ne-îngăduit de lege,
Dar am decât aceste o vină și mai grea.
Să nu mă-ntrebi tu care-i. Nebun, am scris o *Artă*,
Și pata de pe mână eu n-o mai pot spăla
Nu cerceta, o, rege, de am alte păcate!
Să fie numai *Arta iubirii* vina mea!
Oricum, fu cumpănită mânia răzbnării:
Cezaru-mi luă numai al patriei pământ.
Azi nu-l mai am! De-aceea, vecin acum cu tine,
Să nu mai stau cu frică pe țărul urgisit!

(Din volumul Publius Ovidius Naso, *Tristele / Ponticele*. Traducere și prefață de Teodor Naum, Editura Univers, București, 1972)

Interpretarea textului

1. Poemul se deschide prin invocații marcate de comunicarea exclamativă, în propoziții eliptice de predicat: „O! tu, regească stirpe...” „O, cel mai blând din tineri...”

Ovidiu îl preamărește pe regele-poet Cotys, ca descendent din zeul Poseidon al mărilor și destinat unei glorie nemuritoare. Indicați versuri care să motiveze admirația poetului față de tânărul monarh.

2. Identificați, în text, imagini care să evidențieze:

- cunoștințele mitologice ale poetului Ovidiu;
- grandoarea viziunii, imaginația sa creatoare;

3. Arătați ce imagini și înțelesuri puteți asocia metaforei din versul de mai jos:

„Primește-mi nava frântă pe-un țărmlure mai dulce...”

4. Partea a doua a poemului se construiește în jurul motivului omului izolat într-un spațiu neprielnic.

Selectați versurile care sugerează dramatismul însingurării poetului exilat, în total contrast cu strălucirea regală a lui Cotys.

5. În final, Ovidiu își exprimă credința că vocația poetică trebuie să-i unească pe cei doi, exilatul de la Tomis și tânărul aflat în culmea gloriei.

Comentați, în acest sens, versurile:

„Aceasta încă poate pe noi să ne unească.
Acelorași altare suntem închinători!
Poetului poetul întinde-a' sale brațe,
Ca țara ta să-i fie liman ocrotitor.”

6. Găsiți cel puțin alte două imagini în măsură să evidențieze destinul nefericit al poetului exilat.

7. Argumentați, într-o compunere de 5–6 rânduri, că versurile reproduse în manual conțin particularități proprii unei ode.

8. Comentați versurile referitoare la evenimentul care a determinat exilarea poetului la Tomis.

9. La susținerea ritmului ascendent al odei contribuie amploarea frazei și sintaxa poetică, în care cuvintele nu au o topică obișnuită. Exemplificați, cu elemente din text, acest tip de construcție a textului.

Scoala literară de la Tomis și de la Dunărea de Jos

• Creațiile literare dacoromane

„Este evident faptul că sufletul culturii române nu poate fi înțeles fără o raportare la patrimoniul nostru spiritual. Acest patrimoniu este definitiv structurat, orientat, marcat și susținut de valorile Ortodoxiei, de fondul etnic geto-dacic pe care-l moștenim și de caracterul latin al limbii noastre.” (Mihail Diaconescu, *Istoria literaturii dacoromane*, 1998, p. 108)

• **Sfântul Ioan Cassian** (360 – 435). Scriitor, teolog, misionar creștin, îndrumător al vieții monahale.

• **Sfântul Dionisie Smeritul și Areopagitul** (470 – 545). Erudit teolog, filosof, traducător din greacă în latină.

• **Sfântul Niceta de Remesiana** (338/340 – 420). Poet, teolog dogmatic, autor de scrieri mistice, muzicolog, misionar creștin, a fost una dintre cele mai însemnate personalități bisericești din epoca dacoromană, cel mai important reprezentant al Școlii literare de la Dunărea de Jos. Imnul *Te Deum laudamus* (*Pe tine, Doamne, te laudăm*) este considerat „Luceafărul literaturii dacoromane.”

Sfântul Niceta de Remesiana

■ PE TINE DOAMNE, TE LAUDĂM

Pe tine, Dumnezeule, Te laudăm, pe Tine, Doamne,
Te mărturisim.

Pe Tine, veșnicule Părinte tot pământul Te cinstește.

Ție toți îngerii, Ție cerurile și toate puterile.

Ție Heruvimii și Serafimii cu neîncetat glas îți strigă:

Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Dumnezeu Savaot!

Pline sunt cerurile și pământul de mărirea slavei Tale;

Pe Tine Te laudă ceata slăvită a Apostolilor,

Mulțimea vrednică de laudă a prorocilor,

Oștirea îmbrăcată în alb a mucenicilor.

Pe Tine sfânta Biserică Te mărturisește pe întregul pământ,

Tată al nesfârșitei mării (...).

În fiecare zi Te binecuvântăm

Și laudăm numele Tău în veac și în veacul veacului.

Învrednicește-ne, Doamne, în ziua aceasta, fără păcat
să ne păzim;

Miluește-ne pe noi, Doamne, miluește-ne pe noi;

Fie, Doamne, mila Ta peste noi precum am nădăjduit în Tine;

În Tine, Doamne, am nădăjduit, să nu mă rușinez în veac!

(Apud Mihail Diaconescu, *Antologie de literatură daco-romană*. Texte comentate, București, 2003)

În căutarea fondului autohton dacic _____

• Fundamentele etno-culturale și condițiile în care a evoluat poporul român, cu toate influențele exercitate de mediul bizantin și slav, au furnizat argumente pentru ideea că în spiritualitatea românească putem descoperi o sinteză Occident/Orient. Efortul de conturare a fizionomiei spirituale a poporului român, cu toate componentele sale romanice, dacice (autohtone) și răsăritene (neolatine), nu poate fi redus exclusiv la unul dintre aceste aspecte. Dintre toate interpretările moderne asupra credințelor și ideilor religioase ale geto-dacilor, ipotezele explicative formulate, printre alții, de B.P. Hasdeu, Vasile Pârvan, Lucian Blaga și Mircea Eliade au avut în gândirea românească o amplă rezonanță.

• Una dintre problemele de istorie, filologie, lingvistică și literatură română a fost aceea a *fondului autohton dacic* al istoriei și culturii românești. „Dacă latiniștii vedeau «rezistența neamului românesc» în puritatea latină, Hasdeu, dimpotrivă, considera că vitalitatea poporului român n-are nevoie de construcții artificiale, căci ea provine dintr-un trunchi romanic prins de niște rădăcini invizibil dacice, care își au funcția lor imperceptibilă în viața poporului.” (I.C. Chițimia, în *Istoria literaturii române*, vol. II. *De la Școala Ardeleană la Junimea*, București, Editura Academiei, 1968).

• B.P. Hasdeu a urmărit să descopere elementele autohtone în limbă și în cultură prin articole și studii, publicate în revista *Columna lui Traian* (1874), în care stabilește și explică cu argumente de ordin istoric terminologia dacică, latină și slavonă în ocupațiile poporului.

Luptători daci reprezentați pe *Columna lui Traian*
(scenă din primul război dacic)

B. P. Hasdeu

■ PERIT-AU DACII?

(fragment)

Cele multe gloate așezate de Traian în cucerita Dacie au fost, în cea mai mare parte, alcătuite (precum o voi arăta și în paragraful atîngător de inscripțiuni) din felurite popoare barbare, supuse Romei. Adevărații romani puteau intra doară ca o mică parte în întregimea unor așa gloate. Cele singure semne de unire, între niște strînsături atît de dezbinat, fură Aquila Romei, de care toți trebuiau deopotrivă să asculte, și limba latină, ce toți trebuiau să o vorbească, pentru a se putea înțelege. (...)

Prietenii lui Adrian, zice Eutropiu¹, l-au oprit de a scoate legiunile așezate în Dacia, pentru a nu se lăsa astfel acei mulți supuși romani de acolo la voia barbarilor, „*ne multi cives Romani barbara traderentur*”. Cea mai firească întrebare e dacă barbarii despre care se vorbește în aceste fraze au fost lăuntrici ori din afară? (...)

Totul arată că Eutropiu vorbește despre dușmani lăuntrici. De ni vom aduce aminte pasagiul din Dion Casiu², cercetat

în paragraful al 3-lea, și unde se vede cât de primejdioși erau pentru Roma barbarii daci rămași în Dacia după cucerirea ei de Traian, vom recunoaște că zicerea lui Eutropiu trebuie tradusă: „Prietenii lui Adrian se temeau de a se lăsa coloniști romani în voia dacilor.” Dion Casiu lămurește pe Eutropiu, care, fără o așa lămurire, ar rămâne, în cazul de față, mai întunecos decât cei mai întunecoși din proroci, însă, chiar de n-am avea în mână mărturisirea lui Dion Casiu, și tot n-ar fi mai puțin vederat din însăși alcătuirea frazei că Eutropiu, sub numele de barbari, vorbește anume despre dacii așezați în Dacia. [...]

După toate dislușirile câte le-am făcut, să înfățișez acum talmăcirea vestitului pasagiu în toată întregimea sa: „Cucerita Dacie fiind împuținată de bărbați prin îndelungatul război al lui Decebal, Traian așeză în ea, prin orașe și prin sate, mai multe gloate de oameni aduși din toate părțile Imperiului roman; de aceea, când Adrian, din pizma slavei înaintașului său, după ce puse marginea împărăției pe Eufrat, rechemând legiunile din Asiria, Mesopotamia și Armenia, trei provincii adate de cătră Traian, a voit să scoată oștile și din Dacia, el fu oprit de prietenii săi, spre a nu se lăsa cei mulți romani în voia dacilor.”

Ceea ce am vrut să vădese este că doctorii ardeleni⁴, pentru cari acest scriitor a fost singura nădejde de ispravă, nu l-au înțeles; că el e până și contrar teoriei lor; că ei, prin urmare, se sprijin pe nimica. (...)

Mă folosesc de a putea răspunde aici la oarecari învinovățiri din partea unor limbuți. După chibzuința lor, toată osteneala

B.P. Hasdeu (1838 – 1907)

Personalitate polivalentă, creator original în variate domenii, B. P. Hasdeu a fost un „*geniu universal*”, „românul cel mai învățat al secolului al XIX-lea”. (Mircea Eliade)

mea întru descoperirea adevăratului punct de purcedere al istoriei române ar fi o faptă antinațională. Ei se vânzolesc până și a presupune în mine planuri diabolice, niște planuri cari, de aș ști că vor putea vreodată a se furia în gândul meu, mi-aș tăia limba și mânele pentru ca urâta cugetare să rămână stearpă, fără putere de a ieși afară prin scriere sau prin grai.

Răspunsul meu pentru astă întâie dată va fi scurt.

Voi să dovedesc că naționalitatea noastră s-a format din câteva elemente, din cari nici unul n-a fost predominant. Voi să dovedesc că firea acestor elemente și chipul contopirei în un singur ce au făcut ca noi să fim o viță neatârnată, o compozițiune chimică, fie-mi iertat cuvântul, ale cărei însușiri de acum sunt de istov deosebite de însușirile fieșcărei părți constitutive din cele ce s-au fost dintr-nceput introdus în ea...

(B.P. Hasdeu, *Scrieri alese*, Ed. de J. Byck, Vol. I. București, 1968)

GLOSAR

¹Eutropius (sec. IV d. Hr.), istoric roman. A scris pe la 367 compendiul *Breviarum ab Urbe condita*, în 10 cărți, în care tratează istoria Romei de la începuturile ei și până la sfârșitul secolului al IV-lea. Susține teoria că, o dată cu trupele romane, a fost retrasă din Dacia și populația romană (271).

²Dion Casiu (Dio Cassius) (c. 155 – v. 235), istoric roman de limbă greacă, autorul unei vaste istorii a Imperiului Roman. A lăsat informații despre războaiele cu dacii;

³Istoricii ardeleni exponenți ai Școlii Ardelene, susținători ai purității latine.

Legea circulației cuvintelor

1. Intervenind în disputele lingvistice privind natura limbii române, B. P. Hasdeu stabilește un echilibru între orientarea latinistă a reprezentanților Școlii Ardelene și ideile antilatiniste ale lui Al. Cihac, susținând că statistica pe care se bazau aceștia este falsă, din moment ce nu ne dezvăluie valoarea de circulație a cuvintelor folosite.

Ce înțeles acordă Hasdeu ideii de „circulație a cuvintelor“?

2. Pentru a putea susține legea circulației cuvintelor, Hasdeu analizează versurile unei poezii populare culese din Dobrogea; constatați și voi dacă toate cuvintele din acest text sunt de origine latină:

„*Vara vine, iarna trece,* *Vai de mine, l-am pierdut!*
N-am cu cine mai petrece; *L-a mâncat negru pământ,*
Și cu cine am avut, *La biserică-n mormânt.”*

• Folosiți, în acest scop, *Dicționarul explicativ al limbii române*.

Concepția lui Hasdeu asupra culturii _____

• În concepția lui B.P. Hasdeu, cultura este legată de toate aspectele unui popor și de toate componentele vieții sociale.

B.P. Hasdeu este interesat mai ales de fondul anonim al culturii, de creațiile populare, de cultura nescrisă, de elementele practice ale vieții, de obiceiurile și tradițiile în care se exprimă totalitatea trăsăturilor istorice ale unui popor.

Concepția sa despre cultură cuprinde, de asemenea, următoarele teze:

- a) interferențele multiple dintre ariile de civilizație;
- b) principiul (legea) circulației cuvintelor;
- c) culturile interpretate ca organisme deschise, în relație de influențare reciprocă.

Concepția asupra limbii _____

• Limba („temelia societății”) și istoria formează, în concepția științifică a lui Hasdeu, „un tot armonios în care toate se află în corelație.”

• Susținând că „naționalitatea noastră s-a format din câteva elemente, din care niciunul n-a fost predominant”, B.P. Hasdeu reconstituie **componenta dacică** în etnogeneza românească pentru a da un răspuns teoriilor care negau caracterul autohton al românilor și demonstrează continuitatea lor în vatra dacică.

Alte teorii lingvistice _____

• **Alexandru Cihac** (1825–1887) Lingvist român. Autor al primului dicționar etimologic științific al limbii române, important, la apariția lui, în combaterea exagerărilor latinești.

În încercarea de reconstituire a fizionomiei limbii române, A. Cihac se baza pe o statistică prin care lua în considerare doar originea cuvintelor din limba română.

Printr-o astfel de viziune lingvistică, Al. Cihac consideră, în mod eronat, că numai o cincime din cuvintele limbii române ar fi de origine latină, iar două cincimi de origine slavă, plus alte influențe străine.

Al. Cihac ajunsese, prin teoria sa slavofilă, la concluzia că românii au împrumutat masiv cuvinte de la slavi, ceea ce l-a determinat pe B.P. Hasdeu să afirme ironic că „românii nu vorbeau aproape nici o limbă, fiind un popor mut aproape opt secole” și să-i solicite lui Cihac de a găsi măcar o strofă dintr-o poezie populară în care toate cuvintele să fie de origine slavă.

3. Tranșând definitiv problema limbii române, B.P. Hasdeu susține că aceasta este în structura ei fundamentală de origine latină, iar acest lucru se poate dovedi luând ca bază limba vie, limba vorbită de popor, deci principiul circulației cuvintelor în limba vie.

Comentați concluzia la care ajunge B.P. Hasdeu prin analiza poeziei populare citate: „Câte cuvinte, atâtea latinisme”; (...) „un calcul serios în lingvistică, ca și în economia politică, are în vedere nu unitatea brută, ci valoarea de circulație”; „valoarea cea utilă a fiecărui din acele elemente.”

4. Publicat în *Istoria critică a românilor*, studiul *Perit-au dacii?* combate exagerările latiniste și aduce argumente în sprijinul existenței substratului dacic al limbii române, substrat ignorat de Școala Ardeleană.

Citiți și descoperiți în textul de mai jos perspectiva de lucru a lui B.P. Hasdeu:

„Primele încercări asupra graiului poporan al românilor, conduse într-un mod ceva mai sistematic, se datoresc unei pleiade de ardeleni (...), a căror mărime trebuie măsurată nu prin ceea ce ei au făcut, ci prin ceea ce voiau să facă: a deștep-ta naționalitatea română, a o deștepta cu orice preț: «Sunteți fii ai Romei!» au strigat ei; și românul, zguduit din somn, s-a pus pe gânduri.” (*Cuvenite den bătrâni*)

• **Teoriile „imigraționiste”**. După cum se știe, Școala Ardeleană a supralicitat rolul elementului latin în limba și în etnogeneza românilor. Față de această teză, unii exegeți ai fenomenului românesc au încercat să reconstituie componenta dacică. Hasdeu a relansat la noi *problema substratului dacic* ca răspuns la teoriile care negau caracterul autohton al românilor și continuitatea lor în vatra dacică.

Primele semne ale acestor teorii apar la sfârșitul secolului al XVIII-lea și ele au fost lansate de austrieccii Franz Joseph Sulzer și Johann Christian Engel, cărora istoricii români din Școala Ardeleană — Petru Maior, Samuil Micu și Gheorghe Șincai — le dau replica în istoriile lor, combatând-o printr-o serie de argumente istorice și lingvistice. Aceste teorii sunt reluate de Robert Roesler (în lucrarea „Romanische Studien”, din 1871), susținându-se că dacii au fost exterminați, că întreaga populație din nordul Dunării ar fi părăsit Dacia odată cu retragerea administrației și a armatei romane, astfel că teza despre românizarea lor, despre originea latină a românilor și despre continuitatea lor istorică pe acest teritoriu nu s-ar putea susține. Ungurii, la sosirea lor în spațiul panonin, ar fi găsit o „terra deserta”, pe care au ocupat-o, iar românii ar fi imigrat în spațiul Transilvaniei în secolele XII–XIII.

• **Substratul.** În cadrul limbii române se vorbește despre un *substrat dacic* (*geto-dacic* sau *traco-dacic*), iar în cazul limbii franceze despre un substrat *celtic* (*galic*). De obicei, elementele de substrat nu sunt numeroase, dar ele se integrează perfect în structura limbii noi și contribuie la evoluția acesteia. Influența substratului se manifestă în toate sectoarele limbii noi (mai ales în vocabular și în sintaxă) și numai în perioadele de bilingvism și imediat următoare. În studierea substratului limbii române se remarcă, alături de lucrările lui B.P. Hasdeu, cele realizate de N. Densusianu, Sextil Pușcariu, Al. Rosetti, I.I. Rusu și Gr. Brâncuș.

• **Dacismul.** Componentă fundamentală a ideologiei naționale românești în epoca modernă și contemporană. Tendințele culturale românești fundamentate pe tradiție, valorile patrimoniale naționale și creștine ortodoxe și-au asociat dacismul. Dacismul s-a bazat pe preocuparea de a identifica vechimea poporului român, substratul autohton al limbii, al culturii și civilizației românești, prin apelul la surse istorice, lingvistice, arheologice, etnografice etc. Trăsături: a) cultul vechimii; b) sentimentul permanenței istorice; c) existența unor mituri fundamentale; d) caracterul sublim al unor manifestări spirituale; e) patosul libertății.

O altă perspectivă asupra istoriei Daciei preromane

• Identificarea și revalorizarea fondului autohton, a componentei dacice în etnogeneza românilor a început în istoriografia noastră odată cu B.P. Hasdeu.

Ideea va fi reluată de istoricul și folcloristul **Nicolae Densusianu** (1846–1911), în studiul *Dacia preistorică* (1913), pentru a susține că spațiul nord-dunărean al Daciei era un ținut mitic și fabulos, de unde au migrat spre sud triburile care vor întemeia civilizația Eladei, ducând cu ei elemente mitologice („titanii”) și eroi civilizatori de tip Orfeu, Apolo, numit și hiperboreanul.

Lucrare impresionantă prin ipotezele temerare, rod al unei „viziuni poetice asupra trecutului îndepărtat al locuitorilor Daciei” (*Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Ed. Academiei, 1972, p. 274), *Dacia preistorică* reface, cu ajutorul tradițiilor populare sau al urmelor arheologice (reale sau imaginate), vechea civilizație de pe teritoriul Daciei. Monumentele „megalitice” ale acestei civilizații sunt identificate în munții Bucegi (Sfinxul, Omul, Babele) și în Ceahlău.

Exprimarea unor puncte de vedere

1. Selectați, din studiul **Perit-au dacii?**, fragmentele în care B. P. Hasdeu susține că substratul dacic, ca element etnic și cultural autohton, a supraviețuit în limbă și obiceiuri, în mitologie și moduri de viață.

2. Confruntându-se cu un număr relativ mic de izvoare istorice asupra unor faze din evoluția poporului român, B.P. Hasdeu a consultat limba ca un document fundamental. Limba, consideră Hasdeu, este un material istoric de mare relevanță, întrucât ea are un profund caracter social.

Formulați argumente prin care să susțineți contribuția hotărâtoare a lui Hasdeu în reabilitarea substratului dacic al limbii române.

3. Abordând problema limbii române, B.P. Hasdeu demonstrează că aceasta este în structura sa fundamentală de origine latină, iar acest lucru se poate dovedi luând ca bază limba vie, limba vorbită de popor, deci principiul circulației cuvintelor în limba vie.

Comentați, din această perspectivă, următoarea opinie a savantului român: „Dicționarul unei limbi trebuie să fie pentru un popor o enciclopedie a traiului său întreg, trecut și prezent. În limbă, o națiune se privește pe sine însăși într-o lungă galerie de portrete, din epocă în epocă”.

Basorelief din marmură reprezentându-l pe zeul Mithra (secolul III î.Hr.)

Vasile Pârvan

■ GETICA

III. *Cultura getică* (fragmente)

Grecii cunoscând pe geți, au fost așa de mirați de înalta lor concepție despre lume și viață — și în special de credința lor în nemurirea sufletului — încât, negăsind altă explicație, i-au proclamat pur și simplu de adepți ai filosofiei idealiste și mistice a lui Pythagoras. Iar pentru ajungerea la geți a acestei filosofii religioase din sud și pentru răspândirea ei în Getia, ei au născocit povestea principelui și apoi regelui și în sfârșit zeului Zalmoxis, sclav și discipol al lui Pythagoras la Samos, iar apoi rege și zeu la geți, pe cari i-a reformat în sensul învățaturii idealiste a maestrului său. (...)

Geții de la Dunăre se aflau deci în secolul al VI-lea î. Hr. într-o stare de cultură diferită nu calitativ, ci formal, de cea greacă: grecii erau orășeni, geții erau săteni. (...)

Geții sunt sedentari. Ocupația lor principală e agricultura (...); și chiar în împrejurările nenorocite de pe vremea lui Ovidius, când Dobrogea era cutreerată de toate hoardele, geții băștinași nu-și părăseau vechea lor deprindere, de a lucra pământul. Ca animale domestice, calul, boul, oaia și capra ne sunt documentate atât literar, cât și monumental. (...)

Fie la munte, fie la câmp, un «oraș» daco-getic e întărit (...), probabil numai cu valuri și șanțuri de pământ. (...)

Locuințele getice, indiferent dacă erau în cetăți de piatră ori numai de pământ, sau în simple sate așezate deschis pe malul apelor, erau unele lipite cu pământ. Ovidius vorbește de ele ca de niște simple colibe (...). Propriu-zis, însă, avem a ne închipui multe din aceste case getice nu atât ca niște colibe, cât ca bordeie, pe jumătate îngropate în pământ. (...) În adevăr, clima groaznic de aspră din câmpie și stepa moldo-basarabeană și dobrogeană silea la acest fel de construcție, ba mai mult, împingea chiar la alegerea de locuințe total subpământe. (...)

Dimpotrivă, la deal și la munte, avem casele de bârne, acoperite tot cu lemn și așezate fie direct pe pământ, fie mai ales pe stâlpi de lemn (ori poate de piatră), foarte înalți deasupra pământului, parc-ar susține niște locuințe lacustre, dar sprijinindu-se numai la cele patru colțuri — iar fiecare casă e înconjurată de un zăplaz de scânduri, cu capetele tăiate în unghi ascuțit. (...) Atât la munte, cât și la câmp casele sunt patrulatere, iar nu rotunde, ori ovale. Femeile gete fac toată treaba gospodăriei singure: ele macină grâul în trășițele de

mână, care se găesc în orice așezare preistorică și protoistorică, și tot ele cară apa, purtând vasele pe cap. (...) Fără îndoială, întreaga agricultură și gospodărie getică e încă în «epoca lemnului». Fierul e întrebuințat, desigur, exclusiv pentru arme. (...)

Relativ bogate sunt știrile literare cu privire la religia și organizația religioasă getică. În această privință (...), antichitatea e unanimă în a recunoaște geților o adâncă și severă religiozitate, care le pătrunde și determină viața lor națională în toate împrejurările, fie de zilnică închinare puterilor supranaturale, fie de catastrofală unire cu divinitatea nemuritoare, prin renunțarea de bunăvoie la viața chinuită în pace ori biruită în război.

Sufletul e nemuritor. Trupul e o împiedecare pentru suflet de a se bucura de nemurire: de aceea, el nu are nici un preț; poftele lui nu trebuie ascultate; la război, el trebuie jertfit fără părere de rău. Omul nu poate ajunge la nemurire decât curățindu-se de orice fel de patimă (...). Nimic deci din nebunia dionysiacă (...) nu e admis ori tolerat la geți. (...) Căci abia prin moarte omul înviază la viața cea veșnică.

Zeul e în cer, iar nu pe pământ. El e cerul senin: turburarea firii e adusă de demonii răi ai furtunilor, norilor, grindinii; de aceea, getul ajută zeului suprem la liniștirea lumii, trăgând el însuși cu arcul în nouri care ascund și întunecă fața zeului din cer. Și tot de aceea zeul e adorat pe munții înalți, în singurătatea unde numai vulturii, iar nu oamenii mai pot urca. Acolo sus, pierdut de lume, și cercetat numai de rege, ca să-i afle sfatul la caz de primejdie și necazuri, stă marele preot. Templul și locuința lui e acolo într-o peșteră, cum din străvechile timpuri minoice fusese adorat zeul securii duble — Zeul trăsnetului — într-o peșteră de pe muntele Ida. Marele preot nu se coboară decât rar de tot în lumea oamenilor, când are a da vreo poruncă, pentru curățirea de păcate, când are a face vreo prevestire, ori când are a da învățături. Regele însuși, ca stăpân numai al trupurilor, iar nu și al sufletelor supușilor săi, ascultă cu respect de sfatul marelui preot. Așa stă de departe și de mai presus de lume marele preot al geților, încât el, profetul zeului, e sanctificat el însuși ca zeu.

(Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*. Ediție îngrijită, note, comentarii și postfață de Radu Florescu, Editura Meridiane, București, 1982)

Vasile Pârvan
(1882–1927)

Istoric și profesor de istorie antică la Universitatea din București, V. Pârvan s-a impus prin erudiție și prin metoda sa riguroasă de cercetare, prin originalitatea ipotezelor interpretative și a viziunii sale istorice.

După studii în Germania, se întoarce în țară în 1909, devenind în scurt timp o personalitate de referință a culturii române. Prin întreaga sa operă — *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului dacoroman* (1911); *Idei și forme istorice* (1920), *Memoriale* (1923), *Getica* (1926); *Dacica. Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene* (1928) —, V. Pârvan impune în cultura românească un cult al trecutului și al eroilor, credința în vârstele străvechi ale neamului nostru, structura spirituală care l-a călăuzit prin veacuri.

„Mileniul de aur” al culturii românești

• Preocupat de studiul epocilor trecute ale culturii românești, V. Pârvan condiționează *idealul uman* de cunoașterea fazelor de afirmare a spiritualității noastre, potrivit împrejurărilor de viață istorică. Acest mod de a privi îi dă posibilitatea să exploreze „mileniul de aur” al culturii românești, pe care îl găsește pe teritoriul țării noastre între secolele IV și XII, după retragerea aureliană. Această perioadă a fost declarată de adversarii istoriei noastre ca fiind un „gol istoric” din care lipseau mărturiile și documentele privitoare la continuitatea noastră în acest spațiu geografic.

„Cercetând toate inscripțiile și izvoarele literare, urmărind terminologia fixată de texte și documente, Pârvan explică momentele importante care au dat culturii noastre viabilitate și putere de afirmare.” (Vasile Vetișanu)

În *Getica*, Pârvan reconstituie minuțios procesul de continuă adaptare și asimilare de către autohtoni a noilor învățături, de la venirea goților și hunilor și până la ultimele popoare migratoare. (V. Pârvan, București, 1986, p. 33)

Situare contextuală

• În tradiția istoriografiei românești de revalorificare a fondului autohton, de analiză și interpretare modernă a credințelor și a ideilor religioase ale geto-dacilor, Vasile Pârvan se situează în imediata vecinătate a lui B.P. Hasdeu, Dimitrie Onciul, Constantin Erbiceanu și Lucian Blaga. Lucrare de sinteză asupra protoistoriei Daciei din mileniul I î. Hr., *Getica* (1926) reconstituie istoria geto-dacă din perioada preromană, evidențiind importanța substratului autohton în etnogeneza românilor. Printr-un tablou al valorilor morale și materiale aparținând unor epoci trecute ale culturii românești, V. Pârvan susține superioritatea spirituală a geto-dacilor, cărora, în opoziție cu Lucian Blaga, le atribuie o concepție morală superioară, sub raport spiritual, o viziune religioasă „henoteistă”, depășind concepția politeistă a grecilor și a altor popoare ale antichității. Originală în multe privințe, această teorie asupra unei civilizații străvechi a stârnit tot mai multe curiozități și interese față de ideea daco-romană și de fiecare segment de viață autohtonă, de la limbă, la istorie și toponomie.

În reconstituirea ethosului uman, V. Pârvan a pornit din înțelegerea atitudinii înțelepte a omului, din atracția față de simplitatea vieții populare încă din cele mai vechi timpuri.

Dimensiuni culturale românești

• Meritul lui Pârvan este acela de a fi reconstituit un mileniu din istoria preromană, deschizând o problemă fundamentală a istoriografiei românești.

Printr-un astfel de demers, Pârvan nu devaloriza componenta latină a poporului român, ci o va reintegra într-un proces mai amplu de occidentalizare a populațiilor răsăritene, început cu mult înainte de cucerirea militară a lui Traian. Descoperirea ideii romane a reprezentat „factorul capital al formării conștiinței naționale, sursa energetică și spirituală care ne-a propulsat în orizontul modernității, tiparul în care ne-am regăsit identitatea europeană și individualitatea culturală, dimensiuni complementare probate de o existență neîntreruptă în vatra de etnogeneză, unde spiritul roman și fondul dacic s-au contopit într-o sinteză durabilă.” (Grigore Georgiu)

„Ideea-mamă a întregii culturi românești, susține V. Pârvan, e ideea romană. Cultura noastră națională, creatoare, spre deosebire de străvechea civilizație vegetativă etnografică, daco-romană, populară, începe odată cu descoperirea Romei”.

Civilizația traco-geto-dacă _____

1. Identificați, în *Getica*, fragmente în care sunt descrise următoarele aspecte proprii civilizației geto-dace:

- munca creatoare a străbunilor geto-daci;
- eroismul, măreția acțiunilor săvârșite de acest popor;
- sensibilitatea și sistemul de viață al spiritualității țărănești (lumea țărănească daco-romană);
- vechile îndeletniciri țărănești (cultivarea pământului, creșterea vitelor etc.), viața socială;
- cultura țărănească, cântecele populare;
- ideea jertfei pentru țară; eroismul popular.

2. Descoperiți, în *Getica*, și alte pasaje prin intermediul cărora să dezvoltați portretul strămoșilor geto-daci, lumea geto-dacică, în general.

3. Comentați, în acest context, efortul lui Pârvan de a promova originea unui popor capabil de a se jertfi pentru apărarea pământului strămoșesc.

4. Comparați aceste caracterizări făcute geto-dacilor cu elogiul pe care V. Pârvan îl aduce virtuților celor dinaintea sa, țărani-ostași, veniți „din câmp, de acasă, de la plug” și în care vedea „chezășia continuității vitejiei, de la Thracii care mureau până la unul și nu se predau, de la Romanii care continuau a lupta chiar când barbarii stăteau în «Cetatea eternă», de la muntenii lui Mircea, de la moldovenii lui Ștefan”. (*Memoriale*)

O anume filosofie a vieții _____

1. În viziunea lui V. Pârvan, traci din nordul Dunării se disting fundamental de cei din sud, iar geții se aseamănă mai degrabă cu popoarele nordice ca structură spirituală.

Susțineți cu exemple potrivite din *Getica* această opinie a istoricului român.

2. Promovând ideea influenței celtice asupra culturii dacice, V. Pârvan apreciază că această superioritate spirituală a geto-dacilor față de alte popoare ale Antichității se exprimă în cel puțin două aspecte fundamentale, acestea fiind:

- a) concepția lor asupra vieții și a morții;
- b) credințele lor religioase și morale.

Alegeți, din studiul *Dacica*, exemple care să confirme observațiile de mai sus.

3. Menținându-și aceeași perspectivă asupra înaltei spiritualități a religiei getice, V. Pârvan prezintă o serie de argumente definitorii ale religiei geților.

Selectați fragmentele în care V. Pârvan reface următoarele coordonate ale unui portret al geților:

- credința într-un singur zeu al cerului, un zeu uranic, Zalmoxis, nu chthonian;

– credința în nemurirea sufletului, în permanența vieții spirituale după moarte;

– orientarea geților spre asceză și puritate, prin reforma spirituală înfăptuită de Deceneu.

Zalmoxis

• După V. Pârvan, în mitologia geto-dacă exista o divinitate supremă, denumită doar prin atribute explicative (Zamolxe, Zamolxis, Gebeleizis), referitoare la înfățișarea și puterea sa nelimitată. În viziunea lui Pârvan, Zalmoxis este o divinitate uraniană: „Zeul e în cer, iar nu pe pământ. El e cerul senin: tulburarea firei adusă de demonii răi al furtunilor, grindinei; de aceea, getul ajută zeului suprem la liniștirea lumii trăgând el însuși cu arcul în nouri cari ascund și întunecă fața zeului din cer. Și tot de aceea, zeul e adorat pe munții înalți, în singurătatea unde numai vulturii, iar nu oamenii mai pot urca.” (*Getica*, p. 106)

• Zalmoxis făcea ca natura să reînvie primăvara. „În acest context, legenda reaparității zeului după anii petrecuți în locuința subterană capătă semnificația unui simbol religios, dându-ne, în același timp, o indicație suplimentară cu privire la lăcașul zeului: pământul sau mai bine zis împărăția subpământeană” (H. Daicoviciu, *Dacii I* 1973, p. 83). Vezi, în acest sens, Gh. Mușu, *Zei, eroi, personaje, I*, 1975; I.I. Russu, *Religia geto-dacilor*, București, 1992.

Revalorificarea fondului autohton _____

• Explicații esențiale aduce Pârvan și în ceea ce privește procesul de încreștinare a geto-dacilor, care, în viziunea istoricului român, n-a avut o desfășurare liniară. V. Pârvan susține că în interiorul acestui proces au existat mutații permanente, cu o serie de preluări de motive și de interferențe de o parte și de alta. În acest proces, arată Pârvan, „n-a fost numai o latinizare”, ci și o „păgânizare a credinței creștine, vechile sărbători păgâne fură primite de nevoie și de biserica creștină.”

• Comparați aceste ipoteze cu ideile promovate de alți autori preocupați de interpretarea aspectelor de viață ale poporului din spațiul carpato-dunărean-pontic:

a) „Scopul meu, făcând aceste cercetări, a fost ca să dovedesc pe deplin că noi, vechii locuitori ai Daciei Traiane, nu suntem de ieri de alaltăieri (...) și nici încreștinați prin Chiril și Metodiu și o dată cu alte popoare când ele nu erau aici.”

(Constantin Erbiceanu)

b) „Tracii și Ilirii au trăit și au murit în legea lor păgână. Această lege cuprindea închinarea puterilor naturii: cerul înainte de toate, cu lumina zilei, început al tuturor lucrurilor și veșnic îndemn la viață. Nici Dacii, nici ceilalți Traci și câți Iliri mai erau neromânizați nu puteau rămâne în afară de frăția creștină, ce se înjgheba tot mai bine pe pământul lor.”

(Nicolae Iorga)

„Thracomania” (orientarea mistică din epocă)

• Provenite „dintr-o proiectare idealistă” a unui „spirit mistic și puritan” (Șerban Cioculescu), teoretizările lui Pârvan, cu toate disocierile sale hazardate între geto-daci și traci, cu susținerea ascendenței morale a celor dintâi, diminuând în importanță pe traci, a găsit pentru mulți esești un punct de sprijin în orientarea mistică din epocă. Se ajunge astfel, prin răstălmăcirea unor idei din *Getica*, să se atribuie poporului român înclinații profund mistice: credința în nemurire; extazul morții; fatalismul și ascetismul religios; predispoziția spre contemplativitate.

Fenomenul „tracomania” va constitui punctul de plecare pentru o serie de orientări și acte politice negative în societatea românească interbelică (omagierea spiritului de jertfă al daco-geților, elanul spre aventură, disprețul organic pentru valorile vieții).

Această mistică ideologică își va găsi în eseistul Dan Botta, de exemplu, un autentic reprezentant. În două dintre eseurile sale mai cunoscute (*Pârvan și contemplația istorică; Românii, poporul tradiției romane*), Dan Botta (1907–1958) prezintă poporul român ca descendent exclusiv ai tracilor care au fost orfici și dionisiaci (*tracismul dionisiac*):

„Se poate spune într-adevăr că triumful creștinismului în lume a fost asigurat de thraci – credincioși strămoși ai Dumnezeului unic. (...) Românii, afirm, sunt singurii moștenitori ai ideii romane, cum tot ei au fost, în cursul evului de mijloc, deținătorii ei.”

Referindu-se la opiniile exagerate ale lui Dan Botta, Mircea Eliade, va afirma că printre scriitori și „amatori” se dezvoltă foarte repede „un curent care, în expresiile lui cele mai extravagante, a meritat numele de «thracomanie». Se vorbea despre «revolta fondului autohton», înțelegând prin asta revolta elementului geto-trac împotriva gândirii latine introduse în timpul formării poporului român.” (*De la Zamolxis la Genghis-Han*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 123)

Civilizația traco-geto-dacă. Perspective de interpretare

1. Ipotezele formulate de V. Pârvan în *Getica* au stârnit în epocă reacții din cele mai diverse, de adeziune, dar și de respingere. Unii au văzut în teza despre spiritualismul înalt al geților un punct de sprijin pentru orientarea mistică din epocă, ajungând să atribuie poporului român un misticism congenital (credința în nemurire, fatalismul și ascetismul religios, contemplativitatea românului).

Comentați, din acest punct de vedere, următoarea opinie formulată de L. Blaga în dorința de a-l scoate pe V. Pârvan de sub acuzațiile nedrepte:

„Erorile unui maestru ies la iveală uluitor mărite, mai ales în munca discipolilor.”

2. Interpretat la fel de eronat, exagerându-se anumite formulări ale lui Pârvan, alți cercetători au numit tezele din *Getica* un fenomen mistic („thracomania”), ce ar avea drept scop să reducă semnificația componentei latine din structura noastră.

Analizați, în acest sens, următoarea opinie critică, formulată, în 1941, de Șerban Cioculescu, în articolul *Un nou fenomen mistic: thracomania*, reprodus ulterior în volumul *Aspecte literare contemporane* (Ed. Minerva, 1972).

„Fără să atenteze expres la romanitatea noastră, iureșul thracomaniei tinde totuși să reducă semnificațiile civilizației latine, care ne-au modelat conștiința de neam, din primele veacuri ale culturii noastre. Asistăm deocamdată la încercarea răsturnării ierarhiilor, în favoarea nu atât a vechiului strat dacic, autohton, cât în folosul conceptului expansiv, al thracismului.”

Specificul etno-spiritual românesc. Concluzii

• Revalorizând fondul daco-getic al poporului român, V. Pârvan evidențiază rolul substratului autohton în etnogeneza românilor, susținând că superioritatea spiritualismului înalt al geților este determinată de trei mari componente:

a) *fondul etnic traco-geto-dacic*; b) *caracterul romanic (neolatin) al limbii române*; c) *profilul spiritual ortodox*.

Errocit – Lupta Grecilor cu Vlăzii

Lucian Blaga

■ REVOLTA FONDULUI NOSTRU NELATIN

Un prieten îmi vorbea despre înrâurirea slavă asupra literaturii noastre; închinător îndârjit la altarul latinității — clare și măsurate —, el nu îngăduia nici cea mai mică alterare sau spălăcire a acesteia prin «maximalismul slav» (...). În entuziasmul de o clipă al învierii — sunt foarte mulți cei ce împărtășesc exclusivismul latin...

Se exagerează. Și nu știm de ce.

Acest orgoliu al latinității noastre e moștenirea unor vremuri când a trebuit să suferim răsul batjocoritor al vecinilor, care cu orice preț ne voiau subjugăți. Azi e lipsit de bun simț. Vorbim despre spiritul culturii noastre; vrem să fim numai atât, latini — limpezi, raționali, cumpătați, iubitori de formă, clasici —, dar vrând-nevrând suntem mai mult. Însemnatul procent de sânge slav și trac, ce clocotește în ființa noastră, constituie pretextul unei probleme, care ar trebui pusă cu mai multă îndrăzneală. Tinerețea ne îndeamnă să tulburăm idealul lesnicios al celor mai mulți îngâmfați, aruncându-le în suflele o îndoială. Să ni se ierte tinerețea. Se va zice că spunem mituri. Ei bine; numiți-le basme. Avem însă convingerea că adevărul trebuie să fie expresiv — și că miturile sunt prin urmare mai adevărate decât realitatea.

Cunoaștem experimentul încrucișării unei flori albe cu o floare roșie a aceleiași varietăți. Biologii vorbesc despre așa-numitele dominante. Ce înseamnă cuvântul acesta? Ca și generațiile nouă ce se nasc din împreunarea celor două flori — însușirile uneia din ele sunt stăpânitoare; bunăoară, cele mai multe vor fi albe. S-a dovedit însă că din când în când, cu oarecare ciudată regularitate, reapar și însușirile curate ale celeilalte flori. E o izbucnire din mister, când nici nu te aștepți. Vechile însușiri le-ai crezut pierdute pentru întotdeauna, ele se afirmă totuși din timp în timp în toată splendoarea lor trecută. Într-o îndepărtată analogie cu experimentul acesta biologic — atât de convingător în simplitatea sa — se poate spune că în spiritul românesc e dominantă latinitatea, liniștită și prin excelență culturală. Avem însă și un bogat fond slavo-trac, exuberant și vital, care, oricât ne-am împotrivi, se desprinde uneori din corola necunoscutului răsărind puternic în conștiințe. Simetria și armonia latină ne

e adeseori sfârtecată de furtuna care fulgeră molcom în adâncimile oarecum metafizice ale sufletului românesc.

E o revoltă a fondului nostru nelatin.

Nu e lucru nou: suntem morminte vii ale strămoșilor. Între ei sunt de aceia pe care îi ocrotim și-i îmbrățișăm cu toată căldura, din motive istorice și politice; dar avem și strămoși pe cari îi tratăm ca pe niște copii vitregi ai noștri. Atitudine lipsită de înțelepciune, deoarece cu cât îi ținem mai mult în frâu întunericului, cu atât răscoala lor va fi mai aspră și mai tumultuoasă, putând să devină fatală „privilegiaților” de astăzi. Istoria noastră se proiectează mai mult în viitor decât în trecut. E bine să ne dăm seama de puterile potențiale care ne zac în fundul mărilor. De ce să ne mărginim numai la un ideal cultural latin, care nu e croit în firea noastră, mult mai bogată. Să ne siluim propria natură — un aluat în care se dospesc atâtea virtualități? Să nu ucidem cerșindu-ne într-o formulă de claritate latină, când cuprindem în plus atâtea alte posibilități de dezvoltare? Întrebarea va neliniști multe inimi. Din partea noastră, ne bucură când auzim câte un chiot ridicat din acel subconștient barbar, care nu place deloc onora. Așa cum înțelegem noi — într-adevăr, nu ne-ar strica puțină barbarie. Dacă privim în jur sau în trecut, întâlnim o apariție simbolică: Hasdeu — misticul: un mare îndemn pentru viitor.

Cunoscutul ritm de liniști și de furtună, de măsură și de exuberanță, ce-l găsim în viața altor popoare, se lămurește mai mult prin logica inerentă istoriei, prin alternarea de teze și antiteze, cum le-a determinat un Hegel bunăoară. Același ritm are la noi rădăcini cu mult mai adânci în însușiri temeinice de rasă. Deosebirea îngăduie frumoase perspective istorice.

Cei ce aparțin trecutului cu pozitivismul lor sec sau neastâmpărat vor mormăi în barba lor apostolică: e un romantic. Ca să nu le las nici o îndoială, mărturisesc: un romantic? — într-un singur înțeles, da. Și anume întrucât am convingerea că adevărul trebuie să fie expresiv și că miturile sunt prin urmare mai adevărate decât realitatea.

Spre o nouă fizionomie spirituală a poporului român

- Publicat în revista clujeană *Gândirea* (nr. 10, 1921), studiul *Revolta fondului nostru nelatin* susține ideea că fizionomia spirituală a poporului român, evident de structură fundamental romanică, este cu mult mai bogată, întrucât aceasta cuprinde și elemente dacice, autohtone, răsăritene, adică nelatine.

Studiul *Revolta fondului nostru nelatin* formulează o categorică atitudine împotriva „exclusivismului latin”, pe care îl consideră o exagerare.

Elaborat dintr-un interes cu totul deosebit față de viața spirituală religioasă a geților, studiul lui L. Blaga reprezintă „o reacție împotriva orgoliului latinității exclusive” (Al. Tănase), „moștenire a unor vremuri când a trebuit să suferim răsul batjocoritor al vecinilor care cu orice preț ne voiau subjugați.” (L. Blaga)

Prin *Revolta fondului nostru nelatin*, L. Blaga afirmă că unii cercetători susțin, unilateral, latinitatea exclusivă a poporului român, solicitând necesitatea de a se recunoaște că fondul nostru etnic este mult mai bogat și nu se reduce doar la claritatea, limpezimea și armonia spiritului latin.

Fizionomia spirituală a poporului român, de structură fundamental romanică, cuprinde, în viziunea lui L. Blaga, și filoane dacice, autohtone, răsăritene, adică nelatine. În această situație, această **sinteză spirituală** nu poate fi redusă doar la moștenirea latină și la componenta raționalismului apusean.

Situare contextuală

- Intervenind în problema tracismului, Lucian Blaga simte nevoia să aducă interpretărilor lui V. Pârvan din *Getica* o serie de retușuri, afirmând că „ilustrul profesor” „a propus în *Getica* unele ipoteze cu privire la ceea ce a putut să fie cândva, în protoistoria sa, spiritul strămoșilor noștri”.

Profund interesat de viața religioasă a geților, L. Blaga nu este de acord cu procedeul de a atribui geților credința într-o singură divinitate și critică teza fundamentală a lui Pârvan despre *monoteismul geților*, despre credința lor într-un zeu unic de natură uraniană, zeu al cerului senin, un zeu al puterilor cerești. În replică, L. Blaga susține că, la geți, celălalt tărâm nu este cerul, ci a fost imaginat ca o intrare în munte prin peșteri sau guri de plaiuri.

În acest sens, L. Blaga apelează în special la examenul comparat al mitologiilor indo-europene, care sunt politeiste și antropomorfizante.

Teza susținută de V. Pârvan în legătură cu religia monoteistă a geților este numită de L. Blaga „un fel de proiecțiune subiectivă a unui suflet preocupat de cele mai sublimе probleme.”

În viziunea lui L. Blaga, mitologia geță cultivă o seamă de zei, printre care Zamolxe avea o întâietate ierarhică, întocmai ca Zeus la greci. (Vezi Alexandru Tănase, *Lucian Blaga – filosoful-poet, poetul-filosof*, 1977, p. 89)

Aprofundați-vă cunoștințele!

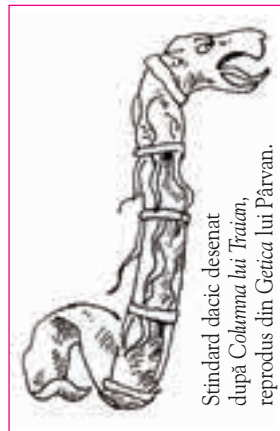
1. În spiritualitatea românească, elementul latin e dominant, dar există și un bogat fond slavon-trac, exuberant și vital, care „se desprinde uneori din corola necunoscutului...”. Se impune în acest caz, susține L. Blaga, să revendicăm și „zăcămintele ancestrale”, cele tracice și răsăritene, care uneori afectează simetria și armonia latină a spiritului nostru.

Selectați și alte fragmente din eseu lui L. Blaga, pe baza cărora să organizați o discuție având ca subiect fizionomia spirituală a poporului român.

2. Fundamentele etno-culturale și condițiile în care a evoluat poporul român au furnizat o serie de argumente în sprijinul tezei că în spiritualitatea românească putem descoperi o sinteză Occident/Orient. Un asemenea punct de vedere va fi susținut și de Mircea Eliade.

Elaborați o compunere / eseu în care, pe baza unor exemple preluate din studiul lui L. Blaga, să susțineți ideea că românii trăiesc pe un „pământ de cumpănă” și au produs o cultură în care elementele occidentale și răsăritene se întâlnesc și fuzionează.

3. Opiniile formulate de V. Pârvan în *Getica* și exagerările venite din partea unor esteticieni din epocă au determinat o serie de noi formulări din partea lui L. Blaga. Acesta era evident îngrijorat de consecințele „revoltei sufletului nostru nelatin” și a negat, într-un curs universitar din 1940, spiritualismul religiei dacice, căreia îi restituie dimensiuni mai generalizante. Mai târziu, în 1943, în eseu intitulat chiar *Getica*, autorul *Trilogiei culturii* revine asupra punctului de vedere formulat de V. Pârvan despre etnogeneza spirituală românească, considerând că acesta a dat o interpretare unilaterală faptelor istorice, exagerând și generalizând pe suportul unor date insuficiente. Dezbateți această teorie a lui L. Blaga, folosindu-vă de argumente potrivite din textul dat.

Standard dacic desenat după Colonna lui Traian, reprodus din *Getica* lui Pârvan.

Viziunea românească asupra existenței

• Personalitate complexă, filosof și sociolog, Mircea Vulcănescu (1904–1952) este unul dintre cei mai profunzi gânditori din generația interbelică.

Încercând să determine caracteristicile spiritualității românești, Mircea Vulcănescu realizează în lucrările *Omul românesc* (1937) și *Ispita dacică* (1941) un studiu al „sufletului” românesc.

1. Întrucât „sufletul oricărui popor nu e decât o arhitectură de ispite”, M. Vulcănescu analizează profunzimile și complexitatea sufletului românesc prin „ispitele” care l-au încercat, prin componentele stratificate și contopite în „arhitectura” sa: ispita tracică, grecească, bizantină, franceză, germanică, slavă etc., fiecare dimensiune fiind actualizată sau stând în latență, în funcție de împrejurări.

Definiți noțiunea de „ispită”, în modul în care este înțeleasă de M. Vulcănescu.

2. Sufletul național este văzut ca „rezultanta întâlnirilor”, ca o realitate de sinteză, în care s-au întâlnit tendințe diverse, aflate în interdependență.

Ilustrați, cu exemple adecvate din cele două studii menționate mai sus, ipotezele formulate de M. Vulcănescu. Citiți, în acest sens, și textul alăturat.

Concluzii. Latinitate și dacism

• Dincolo de toate controversele privind importanța culturii geto-dace, s-au evidențiat o serie de inițiative cu totul remarcabile pentru evoluția conștiinței românești.

Plasat în imediata continuitate a mișcării umaniste românești, a lui D. Cantemir și a exponenților Școlii Ardelene, B.P. Hasdeu a relansat problema **substratului dacic**, dând astfel o replică teoriilor care negau caracterul autohton al românilor și continuitatea lor în vatra dacică.

Vasile Pârvan redescoperă **fondul autohton, getic**, urmat de Lucian Blaga, care radiografiază **matricea noastră stilistică**, relevantă în cultura populară și în fizionomia spirituală a poporului român, de structură fundamental romanică, prin filoanele nelatine pe care le cuprinde (dacice, autohtone și răsăritene).

Mircea Eliade revine asupra acestui **fond mitic**, popular și anonim al culturii, dimpreună cu G. Călinescu, care demonstrează că modernitatea noastră literară se sprijină pe un fond ancestral și popular, că „noi nu suntem primitivi, ci bătrâni”, „niște autohtoni de o impresionantă vechime.”

■ Mircea Vulcănescu – **ISPITA DACICĂ**

(fragment)

„Iată, de pildă, în paralelă, felul în care se îmbină elementele similare slav și latin, în structurile deosebite ale sufletelor polon și românesc. De o parte, un fond ancestral slav, vădit prin toate caracterele categoriilor constitutive, peste care se suprapune, prin catolicism, lumea romană, ca spirit organizator. Deci, o lume fundamentală tulbure și tulburată, în echilibru nestabil, cu năzuințele nemăsurate, supusă ordonării unui factor voluntar, din afară, care ține cumpenele. De altă parte, aceleași elemente dau, în altă combinație, o sinteză răsturnată: un fond ancestral traco-latin măsurat și echilibrat, un om care este stăpân pe el și sociabil, chiar în afara oricărei ierarhii; un om cuviincios, cu frica lui Dumnezeu, cumsecade în toată puterea cuvântului; peste care se suprapun însă categoriile regulative slave, cu dezechilibrul lor interior și cu lipsa lor de măsură și ordine. Rezultatul? Acea «țară bună», peste care se așterne «rânduiala» și «tocmeala», vai de ele!”

Stindard dacic

Fișier bibliografic

Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, vol. I, 1984; Iosif Constantin Drăgan, *Noi, Tracii*, 1991; Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, I, 1981; Henri H. Stahl și P. H. Stahl, *Civilizația vechilor sate românești*, 1968; Mircea Eliade, *De la Zamolxis la Genghis-Han, Documente străine despre români*, ed. a II-a, 1992; Valeriu Pop, *Istorie suprapuse*, 1971; Vasile Barbu, *Trofeul lui Traian*, 1987; L. Blaga, *Izvoade*, 1972; Mircea Eliade, *Despre Eminescu și Hasdeu*, 1987; Mircea Eliade, *Profetism românesc*, vol. 2, 1990; Lucian Blaga, *Elanul insulei*, 1977; Manfred Riedel, *Comprehensiune sau explicație?*, 1989; G. M. Cantacuzino, *Izvoare și popasuri*, 1977; Constantin Noica, *Istoricitate și eternitate*, 1989; Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, 1978; Mircea Eliade, *Nostalgia originilor*, 1948; Sergiu al. George, *Arhaic și universal*, 1981; Mircea Vulcănescu, *Ispita dacică*, 1991; Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței*, 1991; Grigore Georgiu, *Națiune, cultură, identitate*, 1997; Constantin Noica, *Sentimentul românesc al ființei*, 1978.

IMAGINEA CETĂȚII IDEALE

■ Gheorghe Asachi – LA ITALIA

Vă urez, frumoase țărături ale-Ausoniei antice,
Cungiuurate de mări gemeni, împărțite de-Apenin,
Unde lângă laurul verde crește-olivul cel ferice,
Unde floarea nu se trece sub un ceriu ce-i tot senin,
Unde mândre monumente ale domnitoarei ginte
Înviază mii icoane la aducerea aminte!

Vă urez... că cine poate fără dor, fără-umilință,
Acea pulbere să calce, al eroilor mormânt,
Ce în curs de ani o mie a stătut în biruință
Ș-astăzi vii sunt prin exemple de virtute și cuvânt,
Încât în asemănare nu a fost, sub orice nume,
Mai măreț, nimic, nici trainic, decât omul este-n lume!

Pe a Tibrului șes Roma tăbărâtă-i ca un munte
Din palaturi surupate și mormânturi adunat,
Între care Capitolul o cărunță nalță frunte
Ce de barbari și de timpuri cu respect i s-a păstrat;
Unde un popor de statui, a lui Fidias urzire,
Vânta Greciei ș-a Romei îmi arată la privire,

Gheorghe Asachi
(1788–1868)

Om de cultură cu prestigiu în epocă, ctitor de școli, fondator de ziare și tipografii. Ca scriitor a abordat toate genurile, evoluând de la un clasicism grefat pe iluminism spre un preromantism întârziat, cu unele scilipiri în lirică, dar lipsit de înzestrarea pentru proză și teatru.

A scris poezie ocazională (ode, imnuri, sonete, elegii și meditații), fabule și satire.

Între surupate temple, obelisce și coloane,
Ca un turn de fier întreagă stă coloana lui Traian;
Pre ea văd: Istrul se pleacă Iasienei legioane,
Cum cu patria sa pere-a Decebalului oștean
Și cum în deșarta Dacie popor nou se-ntemeiază,
De-unde limba, legi și nume a românilor derează.

Când în codru vechi stejarul a răpus de bătrânețe,
Din a sa mănoasă țără cresc plăcute floricele;
Așa după-a Romei paos, în alese frumusețe,
Răsărit-au noi lucefiri: Ariost și Rafaele,
Galileu, Columb, ș-Italiei, ce prin genia lor luce,
Ca-n vechime lumea astăzi necurmat tribut aduce.

În grădina-ast-a Europei, unde rostul dulce sună,
Și pictura, armonia, prin un farmec a supus
Pe a lumii sclavi și domnii, carii pururea s-adună,
Plini de dorul amirărei, de la nord și de l-apus,
Un român a Daciei vine la străbuni, ca să sărute
Țărna de pe-a lor mormânturi și să-nvețe-a lor virtute!

(Gh. Asachi, *Opere*. Vol. I: *Versuri și teatru*.
Ed. critică și pref. de N. A. Ursu. București, Minerva, 1973)

Sub semnul legendarului _____

1. Asemănătoare în multe privințe cu alte poezii elaborate dintr-o astfel de perspectivă patetică, versurile din *La Italia* (1809) recompun imaginea unei lumi plasate sub semnul grandiosului și al sublimului. Proslăvind gloria străbunilor latini, civilizația și cultura creată de aceștia pe pământul Italiei, Gh. Asachi își exprimă mândria apartenenței spirituale la o astfel de istorie.

Selectați din text elementele invocate de poet în descrierea tabloului acestei lumi glorioase, exemplu de demnitate și măreție.

2. Justificați prezența unor antice edificii și vestigii romane în evocările din poezia *La Italia* de Gheorghe Asachi.

3. Începând cu secolul al XVIII-lea, în poezia română și universală motivul ruinelor devine modă pentru pictori și poeți, constituindu-se într-un pretext pentru meditație asupra zădărniciii efortului omenesc către progres și prosperitate. ►►

Clasicism structural

• „Simțindu-se poate ca un exilat care a prins rădăcini pe aceste plaiuri, umbrit de fantoma celui alt proscris al timpurilor scufundate, Asachi cântă Tracia lui Ovidiu, cum și Italia mună, Tibrul cu ale sale maluri verzi.” (Ion Negoitescu, *Însemnări critice*, Cluj, Editura Dacia, 1970, p. 15)

„Fără îndoială, aspectul cel mai caracteristic al lirismului său este clasicismul, un clasicism care nu decurge nici numai din viziune, nici numai din formă, ci din unitatea lor, din impresia că sintaxa poetică nu e efectul aleatoriu al jocului cu vorbele, ci rezultatul unei necesități organice. În punctul de plecare, există, fără îndoială, o aptitudine înnăscută de a căuta în lucruri forma lor ideală, ceea ce e durabil și pur, nesupus variațiilor diurne. (...) Pentru Asachi, binele există, adevărul își croiește drum, universul relevă un creator admirabil, frumosul se ascunde îndărătul zdrențelor. În pofda intemperțiilor vieții, care nu-l cruță nici pe el, după cum nu cruță pe nimeni, omul ne apare mereu grav, inflexibil, dominându-și destinul, cu ochii țintiți dincolo de mărunțișurile zilei, spre adevărurile eterne. Izolat în epocă din cauza atitudinii academice și a rigidității, poate și pentru că a avut nesăbuirea să-și rămână fidel, Asachi reușește să-și salveze libertatea interioară și-și conservă până la sfârșitul vieții o mare frăgezime de suflet.” (Paul Cornea, *Originile roman-tismului românesc*, Ed. Minerva, 1972)

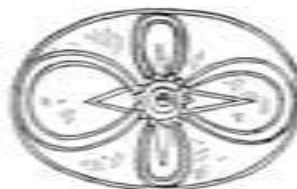
La Roma, vestigiile Antichității sunt prezente la tot pasul

Sentimentele exprimate de Gh. Asachi sunt de o cu totul altă natură. Sentimentul pesimist al efemerității civilizației și gloriei este înlocuit în poezia *La Italia* de o altă gamă de trăiri, de un ton optimist și încrezător în viitorul națiunii sale. Exprimați-vă părerea în acest sens, folosindu-vă de argumente corespunzătoare din text.

4. Sentimentul apartenenței la o astfel de lume înlătură tentația meditației sumbre, proprie evocărilor istorice din poezia lui V. Cârlova și Gr. Alexandrescu. Ultimele versuri ale poeziei *La Italia* de Gh. Asachi au o semnificație emblematică, prin sublinierea într-un pur stil retoric a legăturilor istorice cu valorile acestei „domnitoare ginte” latine, cu Cetatea ideală.

Selectați, din poezia *La Italia*, alte elemente de sorginte istorică, față de care sentimentul de nostalgie și admirație să fie total.

Scut dacic desenat după *Columna lui Traian* (reprodus din *Getica*)

Dezvoltați-vă cunoștințele!

• O anumită viziune grandioasă asupra trecutului se regăsește și în versurile poetului francez Joachim du Bellay. Comparați atitudinea lui Gh. Asachi și a lui J. du Bellay față de vremurile de îndepărtată civilizație, precum și dorința vădită de a oferi contemporanilor un incitant model de strălucit spirit creator:

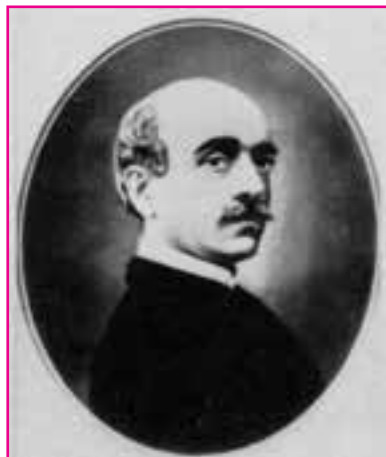
Tu, care, uimit, contempli
Anticul orgoliu al Romei care sfida cerul,
Acele vechi palate, munții aceștia cutezători,
Zidurile-acestea, arcurile, termele și-aceste temple,

Judecă văzând aceste ruine atât de întinse,
Cât a măcinat timpul batjocoritor,
De vreme ce celor mai iscușiți meșteri
Acele fragmente le mai slujesc drept exemple.

Privește-apoi cum, din zi în zi,
Săpând în vechea-i așezare,
Roma se reclădește prin atâtea opere divine;

Te vei gândi că daimonul roman
Se mai sforțează cu o fatală mână
Să reînvie aceste prăfuite ruine.

(Joachim du Bellay, *Sonet*; reprodus din Dim. Păcurariu, *Teme, motive, mituri*, Ed. Albatros, 1990, p. 81)

Vasile Alecsandri
(1821?-1890)

Scriitor cu vocația începuturilor, V. Alecsandri încetățenește în literatura română genuri noi aproape în toate formele literare, triumfând mai ales ca poet. Deși face parte din generația romantică pașoptistă, nici un curent din cele care au marcat epoca nu și-l poate revendica în întregime. Poet, prozator, dramaturg, memorialist, V. Alecsandri a lăsat o operă literară unitară, de o mare complexitate și varietate tematică.

Concursul de la Montpellier

• În anul 1869, la Montpellier, în Franța, se constituie *Societatea pentru studiul limbilor romane*, din care făceau parte poeți și filologi francezi, italieni și spanioli. În 1877, s-a hotărât instituirea, pentru luna mai 1878, a unui concurs literar cu temă stabilită anticipat: o poezie cu subiectul *Cântecul latinului* sau, mai semnificativ, *Cântecul gîntei latine*.

În dorința de a participa la concurs, aflat la Mircești, V. Alecsandri a scris o poezie de patru strofe (32 de versuri) și pe care o trimite la Montpellier, „pentru a prezenta un specimen de limbă română, spre a se constata încă o dată înrudirea noastră cu toate ramurile gîntei latine.”

La 19 mai 1878, juriul concursului s-a întrunit la Montpellier și a ales, dintre poeziile intrate la concurs, versurile trimise de Vasile Alecsandri.

Noile inițiative legate de „ideea latină” s-au răsfrînt cu amploare în poezia românească din deceniul opt din veacul al XIX-lea. Fenomenul cunoaște o valorificare mai insistență, prin comemorarea la Avignon a lui Petrarca și prin serbările de la Montpellier din 1878.

Vasile Alecsandri

■ CÂNTECUL GINTEI LATINE

Latina gîntă¹ e regină
Între-ale lumii gînte mari;
Ea poartă-n frunte-o stea divină
Lucind prin timpii seculari.
Menirea ei tot înainte
Măreț îndreaptă pașii săi.
Ea merge-n capul altor gînte
Vărsînd lumină-n urma ei.

Latina gîntă e vergină,
Cu farmec dulce, răpitor;
Străinu-n cale-i se înclină
Și pe genunchi cade cu dor.
Frumoasă, vie, zâmbitoare,
Sub cer senin, în aer cald,
Ea se mirează²-n splendid soare,
Se scaldă-n mare de smarald.

Latina gîntă are parte
De-ale pămîntului comori
Și mult voios ea le împarte
Cu celelalte-a ei surori.
Dar e teribilă-n mînie
Cînd brațul ei liberator
Lovește-n cruda tiranie
Și luptă pentru-al său onor.

În ziua cea de judecată,
Cînd față-n cer cu Domnul sfînt,
Latina gîntă-a fi-ntrebată
Ce au făcut pe-acest pămînt?
Ea va răspunde sus și tare:
„O! Doamne, -n lume cât am stat,
În ochii săi plini de-admirare
Pe tine te-am reprezentat!”

Mircești (Poezii. Vol. III, București, 1966)

GLOSAR:

¹*gîntă* — grup de oameni care provin dintr-un strămoș comun; neam; origine; ²*a se mira, mirez* — a se privi în sau ca într-o oglindă; a se oglindi (fr. *mirer*).

Activitate independentă

1. Comentați înțelesul cuvintelor și expresiilor subliniate în exemplele de mai jos:

- Ea poartă-n frunte-o *stea divină*;
- Lucind* prin timpii seculari;
- Vărsând lumină*-n urma ei;
- Și pe genunchi cade *cu dor*;
- Dar e *teribilă*-n mânie.

2. Explicați semnificația cuvintelor prin care este definită „latina gintă”.

3. Indicați perspectivele prin care este definită „ginta latină”.

4. Ce sentimente exprimă poetul V. Alecsandri în poezia *Cântecul gintei latine*?

5. Comentați semnificația poetică a celor mai importante procedee artistice folosite de poet în exprimarea acestor sentimente.

6. Explicați semnificația titlului poeziei *Cântecul gintei latine* de V. Alecsandri.

7. Interpretați sensul ultimelor opt versuri ale poeziei.

8. Analizați poezia *Cântecul gintei latine* din punctul de vedere al lexicului utilizat.

9. Definiți noțiunea de gintă latină, așa cum este sugerată aceasta în poezia lui V. Alecsandri.

10. Justificați folosirea semnului exclamării în ultimele versuri.

11. Enumerați elementele care susțin apartenența acestei creații literare la specia de odă.

Lectură suplimentară

Theodor Balș

■ CĂDEREA SARMIZEGETUSEI

Rotundul soare dacic, meteorit de piatră
al vechilor milenii ascunse în pământ,
stă-nșurubat pe umăr de stâncă fulgerată.
Peste cadran copacii își plimbă umbra blând
rotind-o după jocul îndepărtat de astre.
Întipărită-n scoarța granitului, sonoră,
ascult sub legănarea de ceruri reci și vaste
mișcarea de reptilă a timpului în oră.
... Și iarăși sui pe dale-nverzite, în cetate;
îmi curg pe umeri veacuri de umbre și tăceri.
O lună veche arde pe coame-ntunecate
de codri, în furtuna acestor munți severi.
Pe zidurile frânte arcașii prind conture;
ecrane milenare încremenită-n sine
memoria de piatră ce-a rupt din clipă, dure
fulgerătoare frângeri de neamuri și destine.
În piscuri încrustate ca-ntr-o coroană-a morții
ard forturile dace sub cerul prăbușit.

Incendiul geologic ia cosmice proporții
și astrele-ngrozite se sting în infinit.
Văzduhu-i plin de zeei uciși lângă altare,
pământu-și poartă morții învăluiti în nori,
se trag în munte râuri, de groază, spre izvoare
și soarele-nnoptează cu ochiul orb în zori.
Ca o planetă moartă împărăția dacă
a gravitat ascunsă de codri, în Carpați,
că au știut ca piatra în sinea lor să tacă
urmașii celor care păreau în morți plecați.
Cuceritorii sudici nu au simțit că suie
în ei un sânge tânăr legându-i de pământ
cu aspre rădăcine, otravă amăruie
uitarea strecurând-o în doruri și în gând.
Și le-au pătruns învinșii din sânge în destine
captându-le lumina din crugu-acelor sori
ai rugurilor dace suind peste coline
ca flăcările, noaptea, aprinse de comori.

Centenarul „Jocurilor latinității”

• Între 9 și 16 mai 1978, la Avignon (Franța), s-au desfășurat o serie de manifestări sub semnul Centenarului Jocurilor Latinității, punctul de plecare constituindu-l împlinirea a o sută de ani de la încununarea poetului român V. Alecsandri, la Montpellier, cu marele premiu al concursului *Cântecul gintei latine*.

• În paralel cu prezentarea unor comunicări științifice, menite să illustreze trăsăturile caracteristice ale ideii latine de-a lungul istoriei, la Avignon a fost organizat și un concurs internațional de poezie. Poetul Theodor Balș (1924–1983) a primit Marele premiu al latinității pentru poemul *Căderea Sarmizegetusei*.

Mihai Eminescu

■ MEMENTO MORI

(Panorama deșertăciunilor)

(fragmente)

Lângă râuri argintoase, care mișcă-n mii de valuri
A lor glasuri înmuite, printre codri, printre dealuri,
Printre bolți săpate-n munte, lunecând întunecos,
Acolo-s dumbrăvi de aur, cu poiene constelate,
Codrii de argint ce mișcă a lor ramuri luminate
Și păduri de-aramă roșă răsunând armonios.

Munți se-nalță, văi coboară, râuri limpezesc sub soare,
Purtând pe-albia lor albă insule fermecătoare,
Ce par straturi uriașe cu copacii înfloriți —
Acolo Dochia are un palat din stânce sure,
A lui stâlpi-s munți de piatră, a lui streășin-o pădure,
A cărei copaci se mișcă între nouri adânciți. (...)

Printre luncile de roze și de flori mândre dumbrave
Zbor gândaci ca pietre scumpe, zboară fluturi ca și nave,
Zidite din nălucire, din colori și din miros,
Curcubău sunt a lor aripi și oglindă diamantină,
Ce reflectă-n ele lumea înflorită din grădină,
A lor murmur împle lumea de-un cutremur voluptuos. (...)

Prin pădurile de basme trece fluviul cântării.
Câteodată între codri el s-adună, ca a mării
Mare-oglină, de stânci negre și de munți împiedicat
Ș-un gigantic lac formează într-a cărui sân de soare
Curge aurul tot al zilei și îl împle de splendoare,
De poți număra în fundu-i tot argintul adunat.

Apoi iar se pierde-n codrii cu trunchi groși, cu frunza deasă,
Unde-n arborul din mijloc e vrăjita-mpărăteasă,
Unde-n sălcii mlădioase sunt copile de-mpărat;
Codrul — înaintea vrajei — o cetate fu frumoasă.
A ei arcuri azi îs ramuri, a ei stâlpi sunt trunchiuri groase,
A ei bolți streșini de frunze arcuite-ntunecat.

Sara sună glas de bucium și cerboaiice albe-n turme
Prin cărările de codru, pe de frunze-uscate urme,
Vin rupând verzile crengi cu talangele de gât;
Și în mijlocul pădurii ocolesc stejarul mare
Pân' din el o-mpărăteasă iese albă, zâmbitoare,
Pe-umăr gol doniță albă – stemă-n părul aurit. (...)

Luntrea cea de lebezi trasă, mai departe, mai departe
Fuge pe-albele oglinde ale apei și se-mparte
Sub a luntrei plisc de cedru în lungi brazde de argint;
Și deodată zi se face — un ocean de lumină —
Fluviul a ieșit din codri în câmpii fără de fine,
Cari verzi și înflorite, mândre-n soare se întind.

Dar cât ține răsăritul se-nalță-un munte mare —
El de două ori mai nalt e decât depărtarea-n soare —
Stâncă urcată pe stâncă, pas cu pas în infinit
Pare-a se urca — iar fruntea-i, cufundată-n înălțime,
Abia marginile-arată în albastra-ntunecime:
Munte jumătate-n lume — jumătate-n infinit.

*

Colo Dunărea bătrână, liberă-ndrăzneată, mare,
C-un murmur rostogolește a ei valuri gânditoare
Ce mișcându-se-adormite merg în marea de amar;
Astfel miile de secolii cu vieți, gândiri o mie,
Adormite și bătrâne s-adâncesc în vecinicie
Și în urmă din izvoare timpii răcori și clari răsar.

Zeitate marină, în chip de șarpe, de la Tomis (secolele II–III)

Dar pe-arcade negre-nalte, ce molatec se-nmormântă
În a Dunării lungi valuri ce vuiesc și se frământă,
Trece-un pod, un gând de piatră repezit din arc în arc;
Valurile-nfuriate ridic frunțile răstite
Și izbind cu repejune arcurile neclintite,
Gem, picioarele le scaldă la stâncosul lor monarh.

Peste pod cu mii de coifuri trece-a Romei grea mărire.
Soarele orbește-n ceruri de a armelor lucire,
Scuturi ard, carăle treier și vuiesc asurzitor;
Iar Saturn, cu fruntea ninsă stând pe steaua-i alburie
Și-aruncând ochii lui tulburi peste-a vremii-mpărăție,
Aiurind întreabă lumea: — Și aceia-s muritori?

Colo unde stau Carpații cu de stânci înalte coaste,
Unde paltinii pe dealuri se înșir ca mândră oaste,
Munții țeapăna lor frunte o suiau-n-albastre bolți;
Stau tăcuți ostașii Romei, ridicând fruntea lor lată,
Strălucitele lor coifuri, la stâncimea detunată,
Unde ultima cetate ridică-n nori a ei colți.

Nori ca de bazalt de aspri se zidesc pe-albastra boltă,
Parc-auzi a Mării Negre și a Dunării revoltă
Și a lumii-ncheieture parcă le auzi trăsnind;
Răsculatu-s-a-Universul contra globului din aer?
Stelele-n oștiri se mișcă? Împărății sori se-ncaier?
Moare lumea? Cade Roma? Surpă cerul pe pământ?

Nu. Din fundul Mării Negre, din înalte-adânce hale,
Dintre stânce arcuite în gigantice portale
Oastea zeilor Daciei în lungi șiruri au ieșit –
Și Zamolx, cu uraganul cel bătrân, prin drum de nouri,
Mișcă caii lui de fulger și-a lui car. Călări pe bouri,
A lui oaste luminoasă îl urma din răsărit.

Ca o negur-argintie barba lui flutură-n soare,
Pletele-n furtună-nflăte albe ard ca o ninsoare,
Colțuroasa lui coronă e ca fulger împietrit,
Împletit cu stele-albastre. Răsturnat în car cu rune,
Cu-a lui mân-arată drumul la oștirile-i bătrâne
Și de dor de bătălie crunt e ochiul strălucit. (...)

Lupta-i crudă, lungă, aspră. Lumin pavezele dave
Sori și lune repezite printr-a norilor dumbrave
Ard albastrele armure ale zeilor romani;
Pașii lor amestec cerul — caii troyotă, iar bouri
Ca de tunete un secol împlu halele de nouri
Și se frâng crâșnind în scuturi spadele-albe-a lui Vulcan.

În zădar, căci neînvinse șiruri lungi de bătălie
Își zdrobesc armele-n scuturi pe a cerului câmpie:
Neînvinși ș-unii și alții – ș-unii ș-alți nemuritori.
În zădar Marte s-aruncă spre a sparge șiruri dace
Și în van fulgeră Joe supra coifelor audace,
Neclintiți stau ș-unii ș-alții în măreață lupta lor. (...)

(Eminescu, *Opere*. I. Poezii. Ediție îngrijită de D. Vatamaniuc.
Prefață de Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999)

Considerații generale

1. Mit și istorie. Contrar ideilor susținute de unii iluminiști, scriitorii romantici s-au reîntors spre trecut cu sentimentul că în tradiția folclorică nu trebuie să se vadă numai ignoranță sau primitivism, ci și poezia producțiilor în care „spiritul poporului” s-a manifestat în dezvoltarea lui istorică. În *Fragmente despre literatura germană* Herder, de exemplu, afirmă că, așa cum arta grecilor și romanilor se baza pe mituri și tradiții proprii, la baza literaturii germane trebuie să stea miturile și tradițiile folclorice. Modelul artei antice i-a determinat pe continuatorii lui Herder să cerceteze istoria până la începuturile ei mitologice, considerând că mitologia este poezia începuturilor istoriei oricărui popor.

2. Mit și poezie. Explicând mitul prin funcția lui poetică, pentru Eminescu mitul nu poate fi valorificat în poezie ca o simplă „formulă”, ci numai ca expresie exterioară a unei idei interne profunde, căreia poetul îi caută haina corespunzătoare,

o idee poetică în imaginile sensibile, în măsură să constituie „naționalitatea” ei. În creația poetică eminesciană, în comparație cu poezii miturilor clasice, biblice sau creștine, este dominant *mitul istoric*, în imaginație poetică, mit inspirat mai întâi din folclorul românesc, deci un *mit românesc*. Pentru semnificația umană a evenimentelor istoriei, proiectate din realitate în mit, din subiectul care alcătuiește țesătura mitului, am putea reține personajele fantastice: Sarmis, Brig-Bel, din episodul geto-dac, Zâna Dochia și Decebal, din episodul daco-roman, și, prin coborârea treptată din mit în istorie, Mușatin, din episodul descălecării de țară, sau Toma Nor și Mureșan, din epoca revoluției moderne.

Proiectați în timpul mitic, „eroii lui Eminescu iau înfățișarea stranie, ireală, a unui «dublu» misterios, ascuns în ființa umană, în imagini neobișnuite: a «călătorului în stele», a «strigoiului», a «demonului» sau a «geniului», care, ca ființe

imaginare nemuritoare, ies din timpul uman, prezente însă, ca ființe fantastice, în condiția umană.” (Eugen Todoran, *M. Eminescu – epopeea română*, Iași, 1981, p. 38)

3. Vizionarismul eminescian. Viziunea vârstei mitice. Pentru Eminescu, *timpul istoric* este totuna cu *timpul mitic*. Creatorul nu descrie istoria, n-o înfrumusețează cu ajutorul imaginației, precum scriitorii romantici de la 1848, ci, în elanul său vizionar, Eminescu trece întotdeauna dincolo de concretul istoric, reinventând, prin cuvânt și metaforă, „o adâncime mitică și o viață absolut nouă, aceea a permanențelor.” (Mihai Drăgan, *Mihai Eminescu. Interpretări*, Iași, Editura Junimea, 1982, p. 145) În viziunea modernă a lui Eminescu, mitul este văzut ca un simbol, mister al existenței începuturilor, care nu poate fi actualizat decât prin limbaj poetic, prin limba *fantasiei*, printr-un limbaj genuin, capabil de a sugera misterul lumii și al universului. „Mitul – va scrie mai târziu L. Blaga – e încercarea de a revela un mister cu mijloace de imaginație.” (*Gândire magică și religie*, vol. II, București, Humanitas, 1996, p. 61)

Vizionar în înțelesul romantic, Eminescu este mistuit de nostalgia libertății absolute și de dorința reintegrării în armonia lumii originare. Spațiul în care Eminescu se mișcă predilect este „trecutul cufundat în apele miturilor și în vraja lirismului

primordial, orfic. Poezia este, așadar, pentru romantic, reînvierea spiritului poeziei originare, a cântecului ca izvoditor al existenței, a stării de grație din primele faze ale omenirii.” (Edgar Papu, *Motive literare românești*, București, 1982, p. 82)

Acest spațiu arhaic, un „centru al existenței” (Mircea Eliade), semnificativ și exemplar prin sacralitatea lui, este, pentru Eminescu, Dacia istorică și preistorică, „trecutul cel mai vechi”. Dorința poetului este aceea de a crea, cu mijloacele proprii imaginației, o mitologie românească, descoperind o față nouă a existenței, în fond a spiritului istoric autohton în faza lui naturală, neatins de luminile și umbrele culturii, ale civilizației. Încă din tinerețe, creatorul se întoarce adânc spre „obârșii”, cum ar spune Blaga, spre arhetipurile dacice, în fapt, fondul nostru originar, spre care deschisese o fereastră romanticul Hasdeu cu fabuloasele lui studii dacice.

Dintre toate preocupările poetului de reconstituire mitică a vechimii noastre în acest spațiu geografic, locul cel mai important, ca idee și atitudine vizionară, îl ocupă marile poeme dacice *Memento mori*, *Rugăciunea unui dac*, *Gemenii*, *Sarmis*, *Dochia* și *ursitoarele*. Într-un stadiu inițial al muncii la poemul *Panorama deșertăciunilor*, început în 1871, Eminescu a proiectat o epopee dacică sub titlul *Legenda Daciei*.

TEXT ȘI INTERPRETARE

Mitul românesc. Poezia vechimii _____

• În epopeea română, după mitul cosmologic, cea mai veche vârstă a poporului român este *episodul geto-dac*.

Convins că românii aparțin prin tradiție folclorică unor timpuri străvechi, Eminescu, ca poet romantic, căuta începuturile istoriei poporului român.

La întrebarea lui Hasdeu: „*Perit-au Dacii?*”, Eminescu nu răspundea ca istoric, ci ca poet, trecutul îndepărtat, mai puțin cunoscut, confundat cu mitul și legenda având valoare poetică mult mai mare.

În credința lui Eminescu, istoria geto-dacilor, lipsită de documente scrise, se pierde în negurile fabulației mitice. Decebal era un fel de «zeitate nevăzută», într-un mit geto-dacic, iar Dacia este „Zâna Dochia”.

Desen ornamental din volumul *Poesii* de Mihai Eminescu (1884)

Spiritul mitologiei _____

1. Eminescu avea convingerea că *mitologia* este un izvor esențial de poezie, conținând întreaga devenire istorică a unui popor.

Comentați, din această perspectivă, ideea de a constitui imaginea unei mirabile Dacii depărtate, văzând în Dochia un geniu tutelar al poporului care avea să se nască după lupta zeilor Romei cu aceia ai Daciei, ca într-o vârstă de aur a unei umanități fericite.

2. Explicați interesul poetului pentru o reprezentare mitologică a Daciei, pentru o altă spiritualitate, stând la temelia unui alt mod de cunoaștere, integral și lipsit de interdicții. Dați exemple de alte evocări ale acestor timpuri în literatura română cultă și populară.

3. Enunțați succint rolul pe care îl reprezintă episodul dacic în „*Panorama deșertăciunilor*”.

4. În afară de poemul *Memento mori*, tema dacică se regăsește și în alte poeme eminesciene postume, precum într-o serie de încercări dramatice ale poetului.

Citiți fragmente ilustrative, în acest sens, din poemele *Sarmis*, *Gemenii*, *Odin și poetul* și demonstrați, pe baza sugestiilor oferite de acestea, ce reprezintă Dacia în poezia lui Eminescu.

Mitul romantic al Daciei – un paradis pierdut

• Dacă pentru iluminiști, apartenența noastră la sfera latinității devine „un articol fundamental de crez cultural și politic, echivalent cu afirmarea nobleței etnice a poporului român” (Ioana Em. Petrescu, *Mihai Eminescu – Poet tragic*, Iași, Junimea, 1994, p. 122), ideea fundamentală pe care romantismul românesc o aduce în interpretarea istoriei este aceea a dacismului.

Tiparul în care ne regăsim identitatea și individualitatea culturală coincide cu descoperirea unei dimensiuni complementare, prin care spiritul roman și fondul dacic s-au contopit într-o sinteză durabilă. Istoria romantică nu mai e un pelerinaj spre „patria spiritului”, ci o încercare de definire a „spiritului Patriei”, ceea ce presupune evidențierea „elementului local”, specific, din „sinteza daco-romană”.

„Substituindu-se mitului clasic al Romei, mitul Daciei se asociază, treptat, cu un alt mit fundamental romantic – cel al paradisului pierdut...” (Ioana Em. Petrescu)

• Natura pământului românesc este rezultatul metamorfozei strălucitei civilizații dacice și ea nu poate fi reînviată decât cu sunete de corn.

În viziunea lui Eminescu, fabuloșii codri nu reprezintă o realitate geografică simplă, ci rezultatul metamorfozei unor personaje de basm, a unor eroi din trecutul dac.

Seara, la sunetul buciului, din *copacii codrilor* iese o întregă lume de zâne „Și în mijlocul pădurii ocolesc stejjarul mare/ Pân’ din el o-mpărăteasă iese albă zâmbitoare/ Pe-umăr gol donița albă – stemă-n părul aurit.// Din copaci ies zâne mândre, de-mpărat frumoase fete...”

În variantele poemului *Memento mori* și în proiectele dramatice ale poetului (*Mușatin și codrul* și *Bogdan-Dragoș*) pădurea este metamorfoza unei glorioase civilizații care învie noaptea la sunetul „cornului lunii”.

Dacia în viziunea lui Eminescu (între istorie și mit)

• Preocupat de problema originilor atât pe plan cosmic (*Scrisoarea I, Rugăciunea unui dac* etc.), cât și pe plan istoric, unde „încearcă să descifreze sensul și să dezlege misterul care prezidează nașterea popoarelor” (Tudor Vianu), Eminescu a păstrat în centrul preocupărilor sale originea poporului român.

Reprezentativ pentru faza romantică, proprie primei sale perioade de creație, poemul *Memento mori* (*Panorama deșertăciunilor*) este o evocare a civilizațiilor în succesiunea lor istorică, trecând prin Babilon, Asiria, Palestina, Egipt, Grecia, Roma, Dacia, epoca năvălirilor barbare, Revoluția franceză, vremea lui Napoleon I.

Structură și compoziție

• Citiți poemul *Memento mori* de M. Eminescu și delimitați tablourile în care sunt evocate următoarele vârste sau civilizații istorice: a) epoca preistorică, cu negri oameni paleolitici, acoperiți cu piei de urs și cu căciuli de lup pe cap; b) Babilonul, cu grădinile Semiramidei și cu miticul Sardanapal; c) Egiptul, cu tabloul nocturn al Nilului și al piramidelor; d) Palestina, cu apa Iordanului și templul lui Iehova de pe Sion, cu cetatea Ierusalimului și cu regii David și Solomon; e) Grecia mitică, nu cea a culturii elenice, cu satiri și nimfe, cu Joe preschimbat în tânăr pândind fete pământene, cu îndureratul Orfeu; f) Roma cezarilor; g) Dacia legendară și istorică; h) Năvălirea barbarilor, cu Odin, zeul nordic; i) Evul Mediu, cu secolii de întuneric și lanțuri de umilință; j) revoluția franceză, cu căderea Bastiliei și teroarea lui Robespierre; k) Napoleon I, în gloria și decăderea sa.

(După Nicolae I. Nicolae, *Eminescu, azi*, București, 1996)

Spre vârsta mitologică a istoriei

1. Un lung fragment al poemului *Memento mori* este dedicat Daciei antice și conflictului daco-roman.

Identificați cele două părți din episodul dacic, respectiv partea în care poetul evocă imaginea unei Dacii fabuloase, cu zâna Dochia trecând, într-o luntre trasă de lebede, pe un fluviu argintat, spre munții înalți din răsărit, unde locuiesc zeii Daciei, și o a doua parte, vârsta istorică a Daciei, văzută din aceeași perspectivă legendară, mitizată.

2. Descrieți ca un rai, o împărăție a zeilor („*ăsta-i râul Daciei veche, – a zeilor împărăție*”), peisajul Daciei este constituit din „*râuri argintoase*” care-și mișcă valurile printre codri și dealuri, ajung în „*dumbrăvi de aur*” învecinate de codri de argint și „*păduri de aramă roșă*”.

Reprezentarea mitică a Daciei se desface în „*florile de aur*”, cu drumul Dochiei ca o regresie în timp, prin legendă, când ziua nu se desfăcuse încă în noapte, pe drumul fabulației mitice, spre izvorul timpului istoric.

Realizați o descriere succintă a palatului zânei Dochia, în tărâmul de basm al vechii Dacii.

3. În acest cadru feeric, Dochia se reîntoarce pe apele râului spre stâncile negre ale munților, cu forme de relief fantastice, pe oglindele apei paradisiace, trasă de lebede tot mai departe.

Ce semnificații acordați acestui drum al zânei Dochia?

4. Drumul Dochiei spre originile istoriei sfârșește în lăcașul Daciei, săpat în stânca muntelui.

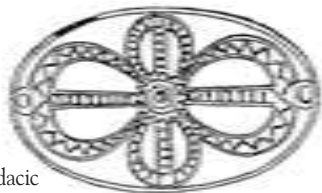
Selectați și comentați versurile în care este descris acest paradis al geto-dacilor „nemuritori”, adoratori ai lui Zamolxe.

Imaginea metaforică a începuturilor _____

• „Ca și «poarta», în miturile arhaice «cerul» sau «roata» erau simboluri ale totalității temporale și ale reînceperii în nesfârșita mișcare, ca devenire a universului. În imaginea vechii Dacii, a «zeilor împărăției», în mitul poetic al lui Eminescu, căderea, moartea, simbolizată prin ciclul lunar, nu este niciodată definitivă, fiind vorba de o viață fără încetare în mișcare, în care este tot atât de esențial de a cădea și a muri, ca și a ieși biruitor.

Câteva elemente fundamentale ale unei mitologii geto-dace sunt cuprinse astfel în simbolurile poetice: zorile, soarele, luna, vegetația. Prin zori și soare pot fi simbolizate, în reprezentare mitologică, zeitățile unui cult pământesc, iar prin «raiul» Daciei credința geto-dacilor în nemurirea sufletului după moartea căutată de eroi în războaie. Din aceste simboluri se va constitui viziunea mitului românesc în poezia lui Eminescu, ca ficțiune artistică prin care el își va reprezenta începuturile istorice ale poporului român, în mitul românesc.”

(E. Todoran, *Eminescu*, București, 1972, p. 112)

Scut dacic

Muntele. Semnificații simbolice

• „Muntele sacru rezumă simbolic sensul Daciei, tărâm originar prin care universul terestru se deschide comunicării cu cosmosul, într-un sens diferit de cel al comunicării cosmice pe care-l stabilește, tot în *Memento mori*, Grecia antică: în Grecia e o beție a aspirației celeste, sau, dimpotrivă, o fericită confuzie între oameni și zei, în timp ce peisajul dacic are bolți crăpate de pădure prin care zeii (transcendentul, va spune mai târziu Blaga) coboară. Tărâmurile cu care Dacia se învecinează sunt fabuloase imperii astrale (monastirea lunii, cetatea soarelui, grădinile zeilor); prin bolțile crăpate ale pădurii coboară, pe scări de stânci, zeii, anulând granițele ce separă nivele cosmice diferite.” (Ioana Em. Petrescu, *Eminescu...*, p. 206)

• „Majoritatea culturilor au considerat muntele ca inspirând uimire și teamă, sacri sau înspăimântători. În tradiția occidentală, ei sunt adesea sălașe ale zeilor, fiind aproape de ceruri și periculoși pentru muritorii. Iehova sălășluiește pe Sinai sau Horeb, zeii greci locuiesc pe Olimp, Apollo și muzele locuiesc pe Parnas sau Helicon ș.a.m.d. În Biblie, munții sunt locurile revelației atât naturale, cât și supranaturale.” (Ivan Evseev, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, 1996).

Începuturile lumii. Episodul Daciei mitice _____

1. Cunoașterea începuturilor, a fondului istoric originar este posibilă în plan poetic „prin intermediul mitului. El poate duce la o cunoaștere arhaică, la reproducerea în ficțiune a marilor evenimente petrecute *illo tempore*, la origine. Acest mod de cunoaștere în consonanță cu natura primordială (...) este singurul în stare să reveleze originarul.” (Mihai Drăgan, *Mihai Eminescu. Interpretări*, p. 146)

Drumul Dochiei spre începuturi se încheie în cetatea soarelui și lăcașul luminii:

„Acesta-i raiul Daciei vechi – a zeilor împărăție:
Într-un loc e zi eternă – sara-n altu-n vecinicie,
Iar în altul zori eterne cu-aer răcoros de Mai;
Sufletele mari viteze ale eroilor Daciei
După moarte vin în șiruri luminoase ce învie –
Vin prin poarta răsăririi care-i poarta de la rai.”

Comentați versurile de mai sus din perspectiva semnificațiilor simbolice pe care le are, în reprezentarea mitologică, răsăritul luminii în ciclul soarelui și al lunii.

2. Observați că Dacia nu reprezintă o civilizație întemeiată de spiritul rațional, ci o vârstă a gândirii mitice, în care totul pare sortit unei existențe veșnice.

Selectați alte imagini proprii structurii acestui peisaj dacic, cu munți ce „se înalță” și văi ce „coboară”, „în ritmul legănat al unei pulsații cosmice primare.” (Ioana Em. Petrescu)

3. Comparați aceste elemente de peisaj cu o serie de imagini asemănătoare din poemul *Miradoniz*, evidențiind semnificația simbolică a muntelui:

„Miradoniz avea palat de stânci.
Drept streșină era un codru vechi
Și colonadele erau de munți în șir,
Ce negri de bazalt se înșirau,
Pe când deasupra, streșina antică,
Codrul cel vechi fremea înflăt de vânt.
O vale-adâncă ce-ngroapă în codri,
Vechi ca pământul, jumetă din munte,
Mâncând cu trunchii ruți scările negre
De stânci, care duceau sus în palat —
O vale-adâncă și întinsă, lungă,
Tăiată de un fluviu adânc, bătrân,
Ce pe-a lui spate văluroase pare
A duce insulele ce le are-n el —
O vale cât o țară e grădina
Castelului Miradoniz.” (...)

Timpul genezei

- „Bogatul simbolism al muntelui ține de ideile de înălțime și de centru. Fiind înalt, vertical, apropiat de cer, muntele se înscrie în simbolismul transcendenței. (...) Muntele este altfel punctul de întâlnire dintre cer și pământ, sălaș al zeilor și capăt al ascensiunii omului. Privit de sus, el apare ca vârful unei verticale, ca un centru al lumii, privit de jos, de la orizont, el apare ca linie a unei verticale, ca o axă a lumii, dar și ca o scară, ca un urcuș.” (Jean Chevalier, Alain Gheerbrand, *Dicționar de simboluri*, vol. 2, București, 1995)

- „În poemul postum *Sarmis*, până la apariția lunii nu se zărește nimic, cu excepția mării. Apoi, treptat, apar, rând pe rând, stelele, pentru ca apoi, la răsăritul lunii, totul (valurile mării, țărmul, văile, dealurile) să apară și să crească. De fapt, la lumina și din imboldul lunii se naște pământul dac. Dacia este o creație a lunii și viața începe pe acest pământ doar la răsăritul astrului selenar.” (Gh. Ceaușescu, *Dacia în poezia lui Eminescu*, în *Caietele Mihai Eminescu*. I, București, 1972, p. 36)

- În *Memento mori*, evocarea epocilor se realizează la limita visului cu istoria și cu filosofia. Istoria evocată în poem se îmbină cu mitul, viziune poetică menită să conducă atât la accentuarea ideii de vis, cât și la sublinierea faptului că sunt chemate în amintire „orele astrale” ale omenirii, momentele de schimbare, civilizațiile de la răscrucele istoriei.

Amplul episod consacrat Daciei confirmă tendința poetului de a institui o *mitologie autohtonă*.

Dimensiunea fabuloasă a pământului dacic

1. În afară de zei, grădinile, codrii și văile raiului dac sunt populate de ființe din universul fabulos al basmului.

Recitați textul integral, comentați versurile în care sunt descrise aceste ființe din lumea basmelor; comparați aceste imagini cu alte secvențe asemănătoare din poemele eminesciene. De pildă, descrierea insectelor din poemul *Călm* (*file din poveste*).

2. Poetul român creează un peisaj ideal din elementele căruia va creiona cadrul natural al fiecărei civilizații în parte. Citiți poemele *Miradonix* și *De treci râul Selenei*, identificând elementele folosite de Eminescu pentru descrierea altor civilizații.

3. În celelalte descrieri din *Memento mori* intervin diferite elemente de culoare locală: piramidele din Egipt, grădinile Semiramidei la Babilon, templele din Grecia etc.

Cum comentați faptul că în descrierea Greciei lipsesc asemenea elemente de civilizație?

Mitologie dacică

1. Numiți, în acest context, elementele de mitologie populară introduse de poet în descrierea universului dac.

2. Comparați rolul soarelui, din tabloul dacic al poemului *Memento mori* de M. Eminescu, cu rolul pe care îl are soarele în hotărârea și aducerea la îndeplinire a sentinței împotriva lui Sarmis, din poemul *Gemenii*.

3. Realizați o succintă descriere a ființelor ce populează raiul dac. Rețineți, în primul rând, portretul Dochiei, legenda fiică a lui Decebal, zână cu părul de „auree mătase”. Culoarea corpului este albul imaculat ca „zăpada noaptea”: la sosirea ei se face zi („la ivirea-i și se face în spelunci de cetățuie, / ca o zi ea intră mândră în palatul ei de stânci”).

4. Cum motivați asemănarea dintre Dochia și lună („o regină, jună, blondă, cu părul lung de aur galbăn”), prezentă în acest tablou ?

În descrierea celorlalte ființe, prezente în seria divinităților dace, aveți în vedere și imaginea soarelui („monarhul împărăției de dincolo de munte”, unul dintre zeii panteonului dac. Observați, de asemenea că, odată cu intrarea sufletelor eroilor daci după moarte în rândul divinităților, numărul zeilor se îmbogățește mereu. Aceasta explică și prezența lui Decebal la masa lui Odin în poemul *Odin și poetul* („sufletele mari viteze ale eroilor Daciei / După moarte vin în șiruri luminoase ce învie/ Vin prin poarta răsăririi care-i poartă la rai.”).

Mitul antic al Cetății eterne

• În literatura română, motivul literar al Romei antice apare cu precădere odată cu primele inițiative romantice de după 1850 și se prelungește până în primii ani ai secolului al XX-lea.

Integrat în acest context, V. Alecsandri este unul din primii poeți care, în cunoscutul poem *Sentinela română*, prezintă efigia simbolică a Romei într-o varietate adaptată în mod original versului popular românesc: „*Brătu-i stâng era-ncordat/ Sub un scut de fier săpat/ Ce ca soarele soarea/ Și pe care se zărea/ O lupoaică argintie/ Ce părea a fi chiar vie/, Și sub fiară doi copii, / Ce păreau a fi chiar vii.*”

Această „exaltare a romanității” (Edgar Papu) poate fi descoperită și în alte literaturi, de exemplu în *Trofeele* lui Hérédia și în *Laudele* lui D’Annunzio, în același spirit al evocării imaginii simbolice a Romei din poezia lui Carducci (*Odele barbare*, 1877) sau în versurile lui Frédéric Mistral, iar în literatura română ideea este reluată, în poezia *Avatarul* de Al. Macedonski. În acest con-

text național și universal, M. Eminescu scrie poemul *Memento mori* (1872), unde, „pe un plan de elevată fan- tezie” (Edgar Papu), este evocat războiul dacic.

Principala temă din *Memento mori* nu este, de fapt, „ideea latină”, ci, în primul rând, motivul poetic străvechi al zădărniceii vieții și, în al doilea rând, **ideea dacismului**.

Spre deosebire de alți poeți evocatori ai Romei în efigie simbolic-imagistică, din câți au apărut în cuprinsul „ideii latine”, Eminescu „sugerează puterea de transfigurare a ordinii romane oriunde i se află prezența. Locurile cele mai sălbatice, sfâșiate de stânci și întunecate de neguri, la simpla apariție a Romei se luminează în alcătuirii stilizate de socluri și coloane.” (Edgar Papu) Reflectând asupra „unui eveniment adânc rezonant de geneză istorică a patriei”, precum, în antichitate, Vergiliu, care prezintă în *Eneida*, bătălia navală de la Actium, act de naștere al imperiului, Eminescu vede în războiul dacic actul de naștere al poporului român.

Roma – ca patrie a spiritului _____

• Primele manifestări ale conștiinței de sine a poporului român „echivalează cu recunoașterea apartenenței noastre la sfera spiritualității romane.” (Ioana Em. Petrescu)

„Ideea-mamă a întregii culturi românești e ideea romană. Cultura noastră națională, creatoare (...) începe odată cu Descoperirea Romei.” (V. Pârvan)

Descoperirea ideii romane („*Și toți de la Râm ne tragem*”) a reprezentat factorul capital al formării conștiinței naționale, sursa spirituală care ne-a propulsat în orizontul modernității.

„Vocația ordonatoare a Romei” _____

• „Trăind în vârsta mitului, Dacia nu poartă, în sine, ger- menii distrugerii, și moartea ei nu poate veni decât din afară, adusă de civilizația «istorică» triumfătoare a Romei. Victoria Romei (oricât de eroice ar fi acordurile în care e celebrată) este marcată de semnul unei fundamentale vinovății, pe care învinsul Decebal o transformă în acuză și în motiv de blestem.” (Ioana Em. Petrescu)

Prima vârstă a Daciei stă sub semnul gândirii mitice, iar cea de-a doua vârstă este plasată la confluența mitului cu istoria.

„Recules și eliberat, spiritul se va putea întoarce atunci spre «izvoarele gândirii» și spre timpii originari ai istoriei, marcați, pentru neamul nostru, de prezența dacilor și romanilor.” (Ioana Em. Petrescu)

Mitul lui Traian și al Dochiei _____

1. Considerați „un popor de zei”, romanii reprezintă civiliza- ția „istorică” a Romei. Ei sunt „arboarele” puternic din care se dezvoltă popoarele romanice, iar singura ramură rămasă înflo- ritoare din străvechiul trunchi este reprezentată de români.

Recitiți fragmentul de epopee *Decebal* și selectați ver- surile în care este prefigurată înfruntarea celor două forme de civilizație și de înfățișare a spiritului: a) vocația dionisiacă a furtunoșilor daci, iubitori de libertate; b) gândirea ordona- toare a Romei.

2. Identificați și comentați versurile din *Memento mori* sugestive pentru imaginile apocaliptice ale luptei dacilor cu romanii.

Vârsta eroică a Daciei _____

• Reluată în mai multe creații eminesciene (*Gemenii*, *Scrisoarea III*, de exemplu), ideea luptei eterne de menținere a integrității naționale împotriva popoarelor în expansiune este prezentă și în poemul *Memento mori* în aceeași ipostază a efortului zadarnic de a distruge Dacia, întruchipare a permanenței într-un etern trecător.

Comentați semnificațiile simbolice ale imaginii stâncii pe care zadarnic se străduiesc râurile să o sfarme:

„... și povestea bătrânul de neamuri curgând râuri,
din codri răsărite, ieșite din pustiuri
și cum piatră toate pe rând precum veniră
și cum cătând norocul mormântul și-l găsiră.”

DENOTAȚIE – CONOTAȚIE

- Cuvintele au sensuri proprii, uzuale, caracteristice limbajului standard, dar și sensuri secundare, particulare, caracteristice unui anumit stil funcțional.

Modalitățile prin care sensul cuvintelor reflectă realitatea se realizează prin noțiunile corelative *denotație* și *conotație*.

Denotația

- Procedeele prin care vorbitorul acordă o denumire oarecare unui obiect (sau referent) din realitatea extralingvistică se numește *denotație*. Toate cuvintele existente în dicționarele explicative au un *sens denotativ* sau un *sens propriu*.

Denotația are următoarele caracteristici:

1. Orice cuvânt are un singur sens propriu.
2. În dicționar, sensul denotativ este explicat printr-o definiție ce sintetizează trăsăturile distinctive ale noțiunii. De pildă, verbul „*a arde*” este definit prin „*a fi aprins*”, iar substantivul „*ardere*” semnifică „*oxidarea rapidă a unei substanțe însoțită de căldură și lumină*.”

3. Denotația este legată direct de realitate, ea realizează funcțiile referențială și de comunicare ale limbajului.

4. Din acest motiv, denotația are valoare uzuală, generalizată și relativ stabilă; sensul denotativ al unui cuvânt este același pentru toți vorbitorii unei limbi.

5. Denotația nu denumește un referent concret, individualizat, ci sensul lui conceptual sau cognitiv. Sensul denotativ al substantivului „*copac*” este „*plantă cu trunchi lemnos și înalt, ale cărei crengi se ramifică la o distanță oarecare de sol, formând o coroană*”. Copacii individuali din aceeași clasă referențială — fag, ulm, brad, stejar, gorun etc. — sunt numiți prin substantivul „*copac*”.

6. Sensul denotativ se realizează printr-o operație relativ simplă: vorbitorul atribuie o denumire unui referent oarecare. De exemplu: „*tehnica de transmitere la distanță a imaginilor în mișcare prin unde vizuale*” a fost numită *televiziune*.

7. Denotația are un substrat intelectual; cuvântul denotat oferă o imagine rezultată din asocierea unui referent cu o denumire, în structura căreia vorbitorul nu poate interveni.

Conotația

- Procedeele prin care vorbitorul atribuie un sens figurat unui cuvânt se numește *conotație*. Sensurile figurate sunt doar parțial înregistrate în dicționarele explicative.

Conotația are următoarele caracteristici:

1. Orice cuvânt — exceptând cuvintele monosemantice — are mai multe sensuri conotative, a căror semnificație se desprinde din context.

2. În dicționar, sensul figurat — notat „*fig.*” — este, uneori, explicat printr-o definiție lapidară, introdusă după detalierea sensului denotativ. La verbul „*a arde*”, dicționarul menționează sensul „*a fi cuprins de un sentiment profund*”. Sensul figurat al substantivului „*ardere*” nu este dat, deși el poate avea semnificația de „*trăire pasională profundă*”, „*experiență intelectuală de excepție*” etc.

3. Conotația nu mai este legată direct de realitatea extralingvistică; exprimă o semnificație deviată de la sensul denotativ.

4. Din acest motiv, conotația nu are o valoare uzuală, generalizată; sensul conotativ al unui cuvânt nu mai este același pentru toți vorbitorii unei limbi.

5. Conotația denumește sensul particular, deseori inuzitat al cuvântului. În *Memento mori*, Eminescu oferă o „definiție” poetică a copacului: „*Tot mai mulți trunchii pădurii ca stâlpi mari și suri se urcă / Pân' ajunge de-a lor ramuri în bolți mândre se încurcă / Pân' acopăr cu-aste arcuri fluiul...*”

Folosind metonimia „*trunchii pădurii*”, comparația „*ca stâlpi*” și hiperbolizarea dimensiunilor, vocea poetului imprimă imaginii un sens simbolic: arborii imită omul într-un chip dramatic; prin crengile lor, asemenea unor brațe uriașe, par a invoca îndurarea cerului, în efortul de a se desprinde de lumea terestră.

6. *Sensul conotativ* este rezultatul unei elaborări conștiente, prin acțiunea funcției poetice a limbajului: asocierea cuvintelor în noi structuri lexicale, dislocări topice la nivelul propoziției, sintaxa individualizată și folosirea figurilor de stil.

Transmiterea la distanță a imaginilor este vizualizată de Eminescu în poezia *La steaua* printr-o deplasare figurată de sens.

Iată prima strofă a acestei poezii:

„La steaua care-a răsărit
E-o cale atât de lungă,
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să ne-ajungă.” (La steaua)

7. Conotația are un substrat psihologic. Vorbitorul poate interveni în structura semantică spre a selecta, dintre sensurile figurate și însușirile atributive ale obiectelor denotate, semnificații calitative inedite. Conotația dezvoltă reacții emoționale, creează asociații subiective adiacente și imprimă textului o tensiune sporită, ce solicită pregătirea culturală adecvată a receptorului.

• „Conotațiile sunt, în general, legate de libertatea expresivă a vorbitorului care se manifestă în grad maxim atunci când se identifică cu tropii. De exemplu: *fierul se oxidează în aer* (denotație), față de *om de fier* (conotație care corespunde unei asemănări metaforice decodabile de către orice vorbitor). Delimitările contextuale stricte și valorile expresive sporite ale conotației se manifestă, pentru acest tip de conotație, în limbajul poetic artistic.” (Vezi *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*. București, 1997)

Rețineți!

1. Pentru a înțelege mai bine ce înseamnă **denotația** și **conotația**, Iorgu Iordan analizează un exemplu luat din *Dicționarul limbii române moderne*: „Cuvântul *viperă*: 1. șarpe mic, foarte veninos, cu o pată de culoare închisă în formă de V pe cap și cu o dungă lată, neagră, în zig-zag, pe spate; năpărcă. 2. Fig. Persoană rea, perfidă, veninoasă. Expr. Pui de viperă – om rău, femeie rea.” (*Limba română contemporană*, 1978, p. 251). Dacă ne referim la definiția 1, întâlnim o trăsătură definitorie care presupune semnul + (veninos), fără de care descrierea nu ar mai corespunde **sensului denotativ** al cuvântului *viperă*. Definiția 2, cu precizarea *figurat*, relevă sensul conotativ, evidențiat și prin exemplul dat. (Vezi, în acest sens, Iulian Ghiță, *Sinteze și exerciții...*, București, 1995, p. 33)

2. Substantivul *referent* desemnează obiectele din realitatea extralingvistică, denumite prin *cuvânt* sau *semn lingvistic*. Referentul se înfățișează sub următoarele aspecte posibile:

a) *referent extralingvistic*, alcătuit din obiectele materiale existente în realitatea înconjurătoare;

b) *referent imaginar*, compus din entități fără suport material: zâne, zmei, sirene, personaje mitologice etc.;

c) *referent psihic*, format din reprezentări mentale: idei, noțiuni, concepte, reprezentări, raporturi între obiecte, ideea de frumos, fericire, prietenie, sentimente etc.

Activitate independentă

1. Precizați sensul denotativ și sensurile conotative ale substantivului „*poartă*” din versurile:

„Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă
Prin care trece albă regina nopții moartă...”

(M. Eminescu, *Melancolie*)

2. Analizați denotația și conotația cuvintelor din versul:

„Noaptea potolit și vânător arde focul în cămin...”

(M. Eminescu, *Noaptea...*)

3. Explicați semantismul versurilor:

„Clopotul vechi împlie cu glasul lui sara,
Sufletul meu arde-n iubire ca para...”

(M. Eminescu, *Sara pe deal*)

4. Comparați apoi semnificațiile „clopotului” eminescian cu versurile:

„În limpezi depărtări aud din pieptul unui turn
Cum bate ca o inimă un clopot...”

(Lucian Blaga, *Gorunul*)

5. Care sunt liniile semantice, semnificațiile denotative și conotative în strofele:

„Pierduți sunt toți robii, cu caii, cu cămile...
Sub aeru-n flăcări, zac roșii movile...
Nainte — în lături — napoi — peste tot,
Oribil palpită aceeași culoare...”

E-aprins chiar pământul hrănit cu dogoare,
Iar ochii se uită zadarnic, cât pot —
Tot roșu de sânge zăresc peste tot
Sub aeru-n flăcări al lungilor zile.”

(Al. Macedonski, *Noaptea de decembrie*)

Done Stan, ilustrație la *Memento mori*

STILUL ȘI CALITĂȚILE LUI GENERALE (I)

Stilul

• Substantivul *stil* — în limba greacă *stylos*, în latină *stilus* — însemna, la origine, „condei”, un instrument de scris, din os sau metal, cu vârf ascuțit, cu ajutorul căruia se imprimau literele pe tăblițe unse cu ceară.

Ulterior, noțiunea a căpătat o dublă conotație generală: mod de a scrie și modalitate de exprimare, orală sau scrisă, prin care ființa umană își exteriorizează ideile, gândurile, emoțiile și sentimentele, sub forma unui mesaj.

Din perspectivă lingvistică, noțiunea denumește *stilurile funcționale*, forma de limbă caracteristică unui tip de activitate, intelectuală sau profesională, unui mediu sau grup social.

În literatură, prin *stil* se înțelege modalitatea personală de expresie a unui scriitor, un stil individual, conștient elaborat, dar și stilul unui curent literar ori ale unei epoci cultural-artistice.

Calitățile generale ale stilului

• Prin calități stilistice generale se înțeleg însușirile pe care trebuie să le îndeplinească un mesaj scris sau oral ce folosește limba literară, indiferent de stilul funcțional în care este exprimat.

Aceste calități sunt: corectitudinea, claritatea, proprietatea și concizia.

Corectitudinea

■ O primă caracteristică a tuturor stilurilor funcționale o constituie *corectitudinea* exprimării.

Prin *corectitudine* se înțelege respectarea cu strictețe a normelor gramaticale specifice limbii: morfologice, sintactice, ortoepice, ortografice și de punctuație. Îndepărtarea de la regulile gramaticale tulbură semantica mesajului.

Abaterile de la corectitudine

■ **Solecismul.** Noțiunea de solecism denumește o greșeală de sintaxă, prezentă în scris, dar mai ales în vorbirea orală, determinată de lipsa acordului gramatical între felurile părți de propoziție. Acest tip de greșeală se numește astfel după numele orașului Soli din Cilicia, podișul

Anatoliei din Turcia de astăzi. Locuitorii orașului, în încercarea de a-și însuși limba popoarelor „barbare”, făceau frecvent dezacorduri.

Solecismul constituie o greșeală de neiertat pentru un om cult. Când este folosit într-o operă literară de către un personaj, solecismul are valoare expresivă, deoarece contribuie la caracterizarea lui directă.

Formele solecismului sunt următoarele:

• *Dezacordul dintre subiect și predicat*, întâlnit frecvent în exprimarea personajelor lui Caragiale:

a) „TIPĂTESCU: Ei?... s-a pus patruzeci și patru de steaguri?

PRISTANDA (cu tărie): S-a pus, coane Fănică, s-a pus...”
(O scrisoare pierdută)

b) „... sultanului i-a revenit pofta de mâncare și cheful pe care le pierduse de mult...” (Depeși telegrafice)

„...bătaia cu mizerabilii ăilalți, care ne-a atacat...”

(1 Aprilie)

c) „— Băiete, vezi ce-a poftitără domni...”

(Cănuță, om sucit)

• *Dezacordul dintre substantiv și atribut*

Se scrie și se pronunță, în mod eronat, „clasa doisprezece”, deoarece nu se știe că numeralele ordinale cu valoare de atribut adjectival se acordă în gen cu substantivul determinat; corect: „clasa a douăsprezecea”.

Se scrie și se pronunță, de asemenea, în mod eronat: „clasa doua”, „ziua treia” etc., fiindcă nu se știe că toate numeralele ordinale feminine cu valoare adjectivală cer prezența articolului genitival „a”. Corect: „clasa a doua”, „ziua a treia”.

Templul zeiței Fortuna, unul din multele monumente ale Romei

■ **Anacolutul** (gr. *anakoluthon* — „întrerupere”) este o greșeală de sintaxă, creată prin forme de discontinuitate sau ruptură sintactică, în interiorul unei propoziții sau al unei fraze, „din cauza neconcordanței dintre modelul logic și realizarea gramaticală a enunțului” (Mihaela Mancaș).

Anacolutul provine din insuficiența supraveghere a redactării; trăsătură sintactică a limbii vorbite.

Anacolutul este întâlnit în literatură ca procedeu stilistic, prezentându-se ca semn al oralității sau procedeu de caracterizare a vorbirii personajelor.

a) „Nu știi alții cum sunt, dar eu, când mă gândesc la locul nașterii mele (...), parcă-mi saltă și acum inima de bucurie!” (Ion Creangă)

b) „Eu, dom’judecător, reclam, pardon, onoarea mea, care m-a-njurat și clondirul cu trei chile mastică prima, care venisem tocmai cu birja.” (I.L. Caragiale)

c) „Cine mă caută nu sunt acasă.”

• Este posibil ca, în epocă, neologismul „anacolut” să nu fi fost perceput drept eroare de exprimare. Însă, oricum, anacolutul rămâne o greșeală, sesizată ca atare de Caragiale, care îl utilizează în caracterizarea personajelor: „Taci, șarlatane, care nu te-am crezut pentru ca să fii până’ntr-atât...”

(Justiția română — Secția corecțională)

■ **Licența poetică.** Este o abatere de la corectitudinea morfologică a limbii, determinată de necesitatea rimei, a ritmului sau din dorința de a realiza o notă stilistică individualizată. Astfel, în versurile următoare, B.P. Hasdeu folosește verbul „spume”, în loc de forma corectă „spumege” (a *spumega*), pentru a-l rima cu „lume”:

„Vidra-i pentru tine-n lume

Ca izvoarele de munte

Ce fac Dunărea să spume

Din pâraiele mărunte.”

(Răzvan și Vidra)

Diversificați-vă cunoștințele!

1. Marii scriitori oferă în creația lor, adesea, modele exemplare de corectitudine. Să recitim versurile următoare:

„Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri

Și niciodată n-or să vie iară,

Căci nu mă-ncântă azi cum mă mișcară

Povești și doime, ghicitori, eresuri,

Ce fruntea-mi de copil o-nseninară,

Abia-nțelese, pline de-nțelesuri —

Cu-a tale umbre azi în van mă-mpresuri,

O, ceas al tainei, asfințit de sară.”

(M. Eminescu, *Trecut-au anii...*)

Observați cum versurile se subordonează integral corectitudinii. Structurile denotative și sensurile figurate, exprimarea cultă, îmbinată cu formele populare — „n-or să vie iară”, „în van” —, imaginile artistice și structurile sintactice proiectează în timpul prezent amintirea timpului trecut.

2. Rețineți particularitățile limbajului: poetul folosește cu predilecție verbe, adverbe și substantive, cuvinte cu mare stabilitate noțională; toate se subordonează unui câmp semantic, dominat de regret și tristețe sfâșietoare.

3. Pentru a introduce în vers toate cuvintele necesare, poetul înlătură, prin *eliziune*, câte o vocală fie la începutul verbelor, fie al substantivelor.

Observați înnoirea expresiei: folosirea antitetică a substantivului „înțeleș”, ordonarea cuvintelor după numărul de silabe, rolul topicii din ultimele două versuri, structura frazei, alcătuită din primele șase versuri.

Punctuația, punctele de suspensie, linia de pauză contribuie la organizarea imaginilor într-o structură muzicală ideatică, prin care receptorul percepe și vizual noțiunea abstractă de ireversibilitate temporală.

Activitate independentă

1. Menționați mărcile prezenței eului liric în poezia *Trecut-au anii...* de M. Eminescu.

2. Selectați două motive romantice existente în poezie.

3. Comentați semantismul apozitiei „ceas al tainei”.

4. Găsiți sensurile denotative și figurate ale verbelor „mișcară” și „împresura”.

5. Găsiți câte un sinonim contextual pentru „mă-ncântă” și „mă mișcară”.

6. Recitiți versurile următoare și așezați cuvintele după topica normală. Ce diferență sesizați?:

„Cu-a tale umbre azi în van mă-mpresuri

O, ceas al tainei, asfințit de sară”.

7. Amurgul, asfințitul soarelui, sfârșitul zilei sunt motive caracteristice ale unui nou curent literar, pe care Eminescu îl prefigurează acum. Îl puteți numi?

8. Comentați prima strofă, din poezia *Trecut-au anii...*, prin evidențierea relației dintre ideea poetică și mijloacele artistice.

9. Demonstrați, printr-un argument, prezența *expresivității* (caracteristică a limbajului poetic), în textul dat.

10. Prezentați semnificația titlului în relație cu textul poeziei.